

PREPARATS PER A LA GUERRA

Com el militarisme impregna
les nostres societats

Autoria: Xavier Bohigas, Adrián Caballero, Diego Checa Hidalgo, Tica Font, Tomàs Gisbert, Davi Montesinos, Anna Montull Garcia, Pere Ortega, Alejandro Pozo Marín, Juan Carlos Rois, Ainhoa Ruiz, Mª Gabriela Serra, Camino Simarro Ortiz, Edgard Vega, M. Koldobike Velasco Vázquez

Publicat per:

Centre Delàs d'Estudis per la Pau

Carrer Erasme de Janer 8, entresol, despatx 9

08001 Barcelona

T. 93 441 19 47

www.centredelas.org

info@centredelas.org

Coordinació: Jordi Calvo

Edició: Ainhoa Ruiz

Autoria: Xavier Bohigas, Adrián Caballero, Diego Checa Hidalgo, Tica Font, Tomàs Gisbert, Davi Montesinos, Anna Montull García, Pere Ortega, Alejandro Pozo Marín, Juan Carlos Rois, Ainhoa Ruiz, Mª Gabriela Serra, Camino Simarro Ortiz, Edgard Vega, M. Koldobike Velasco Vázquez

Barcelona, desembre 2021

Disseny i maquetació: Esteva&Estêvão

Foto de portada: Armada Española; p. 5: Julie Ricard; p. 8: Felipe Schiarolli; p. 11: Ejército de Tierra español; p. 23: Modul/Wikimedia Commons; p. 30: Centre Delàs; p. 40: Ejército de Tierra español

D.L.: B-19744-2010

ISSN: 2013-8032

ISBN: 978-84-09-36643-9

ÍNDEX

Resum executiu	5
Introducció	9
La militarització de la política	11
1. La Militarització dels pressupostos de l'Estat · <i>Pere Ortega</i>	11
2. Unes forces armades per a una Seguretat militaritzada <i>Tomàs Gisbert</i>	13
3. Militarització i comerç d'armes · <i>Tica Font</i>	16
4. La militarització de la indústria · <i>Pere Ortega</i>	18
5. Militarització de la R+D · <i>Xavier Bohigas</i>	20
La militarització de l'àmbit humanitari	23
6. La UME o la militarització dels serveis de protecció civil · <i>Alejandro Pozo Marín</i>	23
7. La militarització de l'espai fronterer a Espanya <i>Ainhoa Ruiz Benedicto</i>	25
8. La militarització i securització de la migració <i>Adrián Caballero</i>	27
La militarització de l'educació i el llenguatge	30
9. El militarisme a les universitats · <i>Juan Carlos Rois</i>	30
10. Militars a les Fires educatives · <i>Edgard Vega</i>	33
11. Militarització de l'educació en el context escolar <i>Camino Simarro Ortiz</i>	35
12. Roda de violència i militarització a les xarxes socials <i>Anna Montull Garcia</i>	37
La militarització dels territoris	39
13. La militarització d'Andalusia · <i>Diego Checa Hidalgo</i>	39
14. Educació, ports i entorn natural militaritzats al País Valencià · <i>Davi Montesinos</i>	41
15. La militarització a Catalunya · <i>M. Gabriela Serra</i>	43
16. Canàries: Paradís Militar · <i>M. Koldobike Velasco Vázquez</i>	45
Bibliografia	47

ÍNDEX DE TAULES, FIGURES I MAPES

Taula 1. Murs construïts en l'espai fronterer.....	26
Taula 2. Forces Armades i Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat desplecats sobre el percentatge de població local de l'espai fronterer i en comparació amb altres Comunitats	26
Taula 3. Convenis de Defensa amb universitats per Comunitats Autònomes.....	32
Figura 1. Redistribució d'efectius prevista per a les FAS 2025.....	14
Figura 2. Organització de la Força de l'Exèrcit de Terra i la seva distribució geogràfica	15
Mapa 1. Distribució geogràfica de la Força de l'Exèrcit de Terra.....	16
Mapa 2. Centres d'Internament d'Estrangers a l'Estat espanyol.....	28

RESUM EXECUTIU

El militarisme és una doctrina vinculada als àmbits de la seguretat i la defensa tractats des d'una perspectiva realista. La visió realista com a fórmula hegemònica per proveir seguretat al món és la raó per la qual les eines per abordar i proveir seguretat tradicionalment s'han tractat amb cossos de seguretat, policia, o forces armades nacionals. Aquest paradigma hegemònic realista parteix d'una anàlisi i interpretació del context internacional basat en un suposat desordre i inestabilitat entre els Estats, a causa, en part, de l'absència d'una autoritat o d'un govern mundial. En aquest marc, els Estats s'enfronten entre ells, i és el poder militar l'eina proposada per defensar-se i protegir els seus interessos i la seva supervivència, de manera que també és el poder militar entre Estats l'eina fonamental per proveir seguretat.

De la mateixa manera, la competitivitat a l'escenari internacional reforça la necessitat de poder coercitiu i, per tant, el militarisme estatal. D'aquesta manera es perpetuen i es reforcen el militarisme i l'estatcentrisme com a models hegemònics de seguretat, per tal que els estats adquireixin posicions de poder. En conseqüència, s'incentiva també el desenvolupament creixent de polítiques de seguretat basades en l'augment de la potència militar: armamentisme, comerç d'armes, militarisme i despesa militar, per citar-ne algunes, que són les que permeten mantenir aquest poder militar.

D'aquesta manera, el militarisme ha esdevingut una doctrina dominant en matèries de seguretat i defensa tant a nivell exterior com intern dels Estats. De manera que va quallant i impregnant diversos àmbits de les nostres societats en una cerca de legitimació de l'aparell militar, de les seves estructures i de determinades polítiques que el mantenen.

Mostra d'aquesta forma en què la doctrina militarista cala en les nostres societats ha estat la crisi sanitària de la Covid-19. Tot i tractar-se d'un assumpte de seguretat sanitària s'ha construït tota una narrativa de guerra al seu voltant, desplaçant el discurs de l'àmbit de la seguretat

humana al de la seguretat militar, fins i tot arribant a visibilitzar els militars com a agents actius davant de la crisi sanitària, tot i ser els sectors sanitaris i de la investigació científica els que presentaven plenes facultats, i per tant, el veritable paper protagonista, per fer front a la situació.

Aquest fet mostra, alhora, que la seguretat hauria de ser un concepte en disputa i estar present als debats socials i polítics per aclarir de què parlem, quan parlem de seguretat. Per així, abordar, de quina manera, amb quin model i mitjançant quines eines es construeix la seguretat enfocada a les persones i al planeta.

En aquest informe diverses investigadores del Centre Delàs d'Estudis per la Pau, hem analitzat la manera com el militarisme ha quallat en diversos espais polítics, socials, educatius i territorials, principalment a l'Estat espanyol. Entre les dades més destacades dels apartats, trobem;

Sobre la militarització de la política

- Des del seu inici el 1996, fins al juliol de 2021, els Programes Especials d'Armament, a càrrec dels Pressupostos Generals de l'Estat, han assolit un cost de 51.273 milions d'euros. Aquestes despeses d'un pressupost militaritzat, juntament amb unes Forces Armades sobredimensionades, no serveixen per abordar les veritables amenaces a la seguretat que presenta la població i que la mateixa Directiva de Defensa Nacional assenyala, com ara el canvi climàtic, les pandèmies, les migracions, la vulnerabilitat energètica, el crim organitzat, entre altres, davant les quals els exèrcits tenen poc a fer.
- Tant l'Estratègia de Seguretat Nacional de 2017, com la Directiva de Defensa Nacional de 2020, resulten continuistes i no plantegen canvis, no han desmilitaritzat la seguretat i la defensa i continuen amb la vella política d'augmentar les capacitats militars de les Forces Armades i de la indústria militar.
- Aquells països que aspiren a tenir un espai com a potència mundial, tendeixen a desenvolupar el poder militar amb l'objectiu de garantir militarment els seus interessos econòmics. Això genera tensions a nivell internacional com les que estan passant els últims anys entre la Xina i els Estats Units, una militarització més gran de les rutes comercials i un augment de la compra d'armes.
- La militarització industrial s'ha traduït en un augment considerable de les vendes de la indústria d'armes. Mentre que el 1996 les vendes ascendien a 1.002 milions d'euros, el 2019 han estat de 7.141

milions. Això s'ha vist afavorit per tots els partits al poder i és incentivat pels actors del complex militar industrial (accionistes, directius de les empreses militars, alguns polítics i alts comandaments militars).

- Del total dels pressupostos de l'Estat destinats a la R+D civil, se sol executar una xifra molt inferior a la pressupostada inicialment, mentre que a la R+D militar s'executa tot el pressupost. D'aquesta manera, hi ha un desequilibri entre els diners que executa la R+D civil i la militar, que no es correspon amb allò que reflecteixen, en un inici, els PGE. Això es dona en un context en què l'Estat espanyol només destina un 1,1% del PIB a la R+D civil, enfront de l'habitual d'altres països europeus que destinen el 2,2% del PIB.

Sobre la militarització de l'àmbit humanitari

- El 2019 la UME va fer 64 intervencions, 0,017 per cap dels seus més de 3.500 membres, amb un pressupost d'uns 150 milions d'euros anuals a tot l'Estat espanyol. El mateix any, només a Barcelona, 607 bombers i bomberes van fer gairebé 21.000 sortides, 34,5 per cap, amb un pressupost tres vegades més baix.
- Els Centres d'Internament d'Estrangers (CIE), destaquen pels abusos, la manca de transparència i per la seva militarització progressiva, ja que hi ha presència d'equipament antiavalots similar al dels centres penitenciaris, aquest material inclou porra, escut, casc, armilla o defenses, mentre que les armes de foc curtes són poc comuns, però existeixen als centres.
- Els tres espais fronterers de l'Estat espanyol presenten un nivell alt de militarització mitjançant el desplegament de les Forces Armades, la Policia Nacional i la Guàrdia Civil. De manera que, les dues comunitats autònomes amb més presència a tot l'Estat espanyol en relació amb la població del territori són Ceuta i Melilla, totes dues presenten un desplegament d'un 4,9% seguides de lluny per Aragó amb 1,1. En el cas de les Canàries, el tercer espai fronterer, el percentatge sobre la població és d'un 0,7%, fet que la col·loca en setena posició d'un total de 19 comunitats.

Sobre la militarització de l'educació i el llenguatge

- L'anàlisi mostra que la pràctica totalitat de les universitats espanyoles, tant públiques com privades, tenen subscrits acords i convenis de col·laboració amb el Ministeri de Defensa. En els darrers anys, en els àmbits de pràctiques acadèmiques o activi-

tats docents, actes i esdeveniments s'han donat, almenys, 101 convenis, en un total de 17 comunitats autònomes de 19.

- La presència de l'exèrcit al sector educatiu es potencia des del 2015 amb l'anomenada Cultura de Defensa, un projecte que sorgeix després de la signatura d'un conveni per part dels ministres de Defensa i Educació, per tal que l'alumnat i els professors de primària i secundària es familiaritzin amb el paper de les Forces Armades i els conceptes de Seguretat i Defensa, tot això des d'una perspectiva de seguretat militarista.
- El Ministeri de Defensa arriba de dues maneres als espais educatius; primer, creant continguts curriculars, com són el cas dels anys 2007 i 2011, anys en què es van crear llibres per treballar el concepte de Defensa des d'una perspectiva militar a les aules i, l'any 2015, amb la Llei 36/2015 de Seguretat Nacional que va introduir les comunitats docents com a espais referents per introduir la "Cultura de Seguretat Nacional". Segon, amb l'organització d'activitats extracurriculars, com mostra l'exemple del concurs "Carta a un militar".
- Casos com la pandèmia de la Covid-19 s'han tractat des d'una narrativa bèl·lica, i també han contribuït a visibilitzar, amb suport de les institucions, els militars i cossos de seguretat de l'Estat als mitjans i a les xarxes socials. A més, la violència de l'espai físic s'amplifica a través de les xarxes, durant la pandèmia es va promoure la cerca de boc expiatoris en les xarxes, criminalitzant persones migrants i d'origen asiàtic, per citar-ne alguns.

Sobre la militarització dels territoris

- Andalusia és la Comunitat Autònoma amb més presència d'efectius de les Forces Armades amb 24.121 el 2020, a les quals se sumen les unitats que tenen estacionades els EUA i el Regne Unit en bases militars a la regió. De totes les províncies andaluses,

Cadis i Sevilla són les més militaritzades a causa del desplegament de més de 10.000 efectius a Cadis, i el gran nombre d'instal·lacions i bases militars ubicades al territori que, alhora, impedeixen l'accés de la població civil a grans àrees de costa.

- Al País Valencià s'han detectat almenys tres espais rellevants militaritzats; el primer, es manifesta a través de la realització d'activitats com a "visites didàctiques" dels militars als centres o dels estudiants a bases militars. L'espai portuari es militaritza i es torna un punt d'atrancament per a vaixells que transporten armes, com és el cas del denunciat port de Sagunt. En el cas de l'espai natural, la serra d'Aitana que malgrat tenir espècies protegides, és militaritzada en ser un punt d'interès geoestratègic on es fan maniobres militars.
- A Catalunya destaquen Girona i Barcelona com a espais militaritzats. A Girona les maniobres militars a la Serra de l'Albera amb 1/3 de terreny protegit en formar part de la xarxa europea d'espais naturals Natura 2000, presenta una forta resistència per part de la societat civil. Barcelona destaca per ser la província amb més nombre d'efectius i instal·lacions de tot Catalunya i compta amb la instal·lació militar més gran, la Caserna del Bruc. Els militars també realitzen maniobres al Parc Natural de la Serra de Collserola, fet que és àmpliament denunciat per la societat civil per l'impacte que suposa.
- Canàries se situa en el rànquing de grans bases militars arxipelàgiques del món, afavorides per l'OTAN, al costat de Xipre, Guantánamo i Pearl Harbour, a causa del seu interès geopolític. Per això, compta amb un cos de seguretat per cada 116 habitants, i un militar per cada 145 habitants, mentre que només es disposa d'una psicòloga per cada 17.000 persones. A més, compta amb 744.700 hectàrees dedicades a maniobres militars; així com més de 50 quilòmetres quadrats declarats "zones d'interès de Defensa", tot i els danys mediambientals que ocasiona.

INTRODUCCIÓ

El militarisme es presenta de diferents maneres en la nostra societat i des de les institucions es fomenta aquesta normalització de la seguretat militarista com si no existissin altres opcions i perspectives des de les quals construir la seguretat de les persones. L'informe "Preparats per a la guerra. Com el militarisme impregna les nostres societats" és una obra coral, amb un total de 16 autors que provenen de diferents àmbits, des de l'activista fins a l'acadèmic, i que han realitzat una breu anàlisi sobre les maneres en què el militarisme qualla i impregna en diferents aspectes de la nostra societat. A pesar que som conscients que són molts els espais i territoris que queden per analitzar, aquest informe pretén ser una aproximació a aquesta anàlisi.

Per a això s'ha abordat la temàtica en quatre blocs;

■ **La militarització de la política:** aquest primer bloc busca analitzar les formes en què algunes polítiques d'Estat es militaritzen i com ocorre. En l'apartat "La militarització dels pressupostos", Pere Ortega analitza els aspectes més destacats de la despesa militar en l'Estat espanyol. En "Unes Forces Armades per a una Seguretat militaritzada", Tomás Gisbert, aborda l'estructura, sobredimensionament i suport institucional de les FAS. "La militarització i el comerç d'armes" de Tica Font, exposa amb claredat les formes en què el militarisme es torna un factor de poder mundial al costat del comerç d'armes. En "La militarització de la indústria" de nou Pere Ortega, ofereix una visió crítica sobre el complex militar industrial i els seus secrets. Finalment, Xavier Bohigas, ofereix una anàlisi sobre el funcionament de la recerca militar i el seu suport institucional en "La militarització de la R+D"

■ **La militarització de l'àmbit humanitari:** en aquest segon bloc s'analitza la forma en què s'aborden des d'una perspectiva militarista assumptes socials i humanitaris. En el primer apartat, Alejandro Pozo en "La UME o la militarització dels serveis de protecció civil", aborda de quina forma s'ha produït aquesta militarització i els seus costos. En "La militarització de l'espai fronterer a Espanya" Ainhoa Ruiz, analitza les característiques de la militarització fronterera de l'Estat espanyol. En un tercer punt "La militarització i securització de la migració", Adrián Caballero posa en evidència el funcionament dels CIE's com a sistemes penitenciaris, de tancament i de vulneració de drets.

■ **La militarització de l'educació i el llenguatge:** el tercer bloc aborda les formes en què el militarisme busca influir mitjançant els espais educatius i altres propis de la població civil. En "Les universitats i la indústria militar", Juan Carlos Rois, mostra de quina manera el Ministeri de Defensa es cola en les universitats amb el beneplàcit d'aquestes a través de convenis. "Militars en les fires educatives" d'Edgard Vega, exposa com els militars busquen entrar en aquests espais i la resistència que presenta la societat civil enfront d'això. En un tercer apartat "La ideologia militar a les escoles i els centres educatius" de Camino Simarro, s'aprofundeix en les formes en què el militarisme es cola a les aules. Finalment, Anna Montull en "Roda de violència i militarització en les xarxes socials", aporta una anàlisi crítica per a entendre les formes en què la violència es trasllada de l'àmbit físic a l'àmbit social.

■ **La militarització dels territoris:** l'últim bloc indaga en les formes en què es militaritzen alguns territoris de l'Estat espanyol com són: Andalusia, València, Catalunya i Canàries. En el primer apartat "La militarització d'Andalusia", Diego Checa radiografia el desplegament de cossos i d'instal·lacions presents a les províncies andaluses. En "Militarització del País Valencià", Davi Montesinos realitza el mateix amb València, des de tres espais: l'educatiu, el comercial i el natural. "La militarització de Catalunya" de Gabriela Serra, aporta una anàlisi del desplegament del Ministeri de Defensa en les diferents

províncies catalanes i algunes de les seves resistències. I finalment Koldobike Velasco a "Canàries: Paradís Militar", aporta dades que comparen el desplegament militar amb les veritables necessitats de la població.

Per a la realització d'aquests articles, s'han emprat fonts tan diverses com ho són els apartats de l'informe, que van des de les mateixes publicacions del govern, com les del Ministeri de Defensa o les publicades en el Butlletí Oficial del Estado, passant per l'anàlisi d'expertes que han investigat i analitzat els temes aquí tractats, així com els propis treballs prèviament realitzats per les autores en les seves recerques o la Base de dades del Cicle Econòmic Militar del Centre Delàs.

La recerca busca aportar respostes a les següents preguntes:

- En quins sectors es produeix el militarisme en l'Estat espanyol
- De quines formes cala el militarisme en les nostres societats
- De què parlem quan parlem de militaritzar?

Amb aquest informe, des del Centre Delàs d'Estudis per la Pau, busquem presentar noves eines per a analitzar el nostre entorn de manera crítica i amb la perspectiva que ens aporta la Cultura de Pau, de manera que puguem contribuir a construir i fomentar un món més just.

LA MILITARIZACIÓ DE LA POLÍTICA

1. LA MILITARITZACIÓ DELS PRESSUPOSTOS DE L'ESTAT

Pere Ortega

El militarisme és una ideologia que es dona sobretot a l'interior de les forces armades, encara que també en alguns àmbits de la societat civil. Té com a objectiu imposar la resolució dels conflictes mitjançant l'ús de la força militar i, en aquest sentit, pressionar el poder civil perquè augmenti les capacitats militars de les forces armades. Capacitats que es tradueixen a augmentar l'adquisició d'armaments, millorar les infraestructures i les instal·lacions i l'ensinistrament dels militars. És per això apropiat parlar de la militarització dels pressupostos de l'Estat, ja que sense ells no es proveiria de recursos a les forces armades. Cosa que, per cert, es produeix no només a Espanya, sinó també al món global actual quan s'observa com es reforça el poder militar dels Estats que defensen els interessos del capitalisme global, i com opten per l'ús de la violència militar per resoldre aquells conflictes que afecten els seus interessos. Un argument que es constata quan s'observa com any rere any augmenten els recursos de les capacitats militars de la majoria de les grans potències i dels seus països aliats.

LA DESPESA EN NOUS ARMAMENTS

En el cas del pressupost espanyol, aquest militarisme es pot constatar en l'adquisició dels grans Programes Especials d'Armaments (PEA), que estan molt per sobre de les necessitats de la defensa del territori, les infraestructures i la població. Uns PEA que tenen el seu aspecte més controvertit pel que fa a la suposada necessitat d'algunes d'aquestes armes que no es justifiquen d'acord amb les inseguretats que assenyalava l'Estratègia de Seguretat Nacional (ESN).

Els PEA es van iniciar el 1996, aquell any la despesa militar de l'Estat espanyol va ser de 12.551,7 milions d'euros corrents, el 2021 ha estat de 21.625 milions (Centre Delàs d'Estudis per la Pau, 2021). Un colossal augment que majoritàriament es deu als enormes costos dels PEA esmentats. Encara que un altre cost important va ser la professionalització de les Forces Armades espanyoles (FAS a partir d'aquí) a partir de l'any 2001, que també va obrir el pas a una militarització més gran, ja que un exèrcit professional necessàriament és més corporatiu i desenvoluparà amb més força que els valors castrenses estiguin més presents a la societat.

Però tornem als PEA. Aquestes armes són el signe més rellevant de la pau negativa del Pressupost de

Defensa espanyol. Uns programes destinats a dotar l'exèrcit de potents armes d'última generació per enfrontar-se a desafiaments en escenaris llunyans. Uns PEA que no obeeixen a les necessitats de la seguretat de la població, ja que d'acord amb allò que s'indica a l'ESN, Espanya no té amenaces que els justifiquin i, aleshores, només satisfan els interessos del complex industrial militar espanyol.

A més, els PEA, segons la Directiva de Defensa del Ministeri de Defensa, estan pensats per projectar-se en intervencions a l'exterior d'acord amb els compromisos que l'Estat espanyol contreu amb les organitzacions internacionals com l'OTAN, la UE o compromisos bilaterals amb altres països,¹ en general, destinats a preservar els privilegis hegemònics d'aquestes organitzacions i països dins l'ordre internacional.

D'acord amb aquestes premisses, alguns d'aquests programes no s'haurien dut a terme i altres s'haurien reduït en nombre de manera considerable. Per exemple, els blindats de combat Leopard, Pizarro, Centauro o els actuals Dragón tenen poca operativitat, ja que no hi ha la percepció que Espanya es vegi amenaçada per una invasió exterior, amb l'agreujant que la península Ibèrica és molt muntanyosa i uns vehicles tan pesants (63T el Leopard i 28T el Pizarro), només podrien circular per l'altiplà central o les conques dels grans rius. Uns blindats Leopard que, a causa del seu pes, no poden ser transportats en una altra de les estrelles dels programes PEA, els avions A400M adquirits per transportar material i tropa a llargues distàncies, perquè només admeten un pes de 44 tones. Una cosa semblant passa amb altres armes, com els helicòpters Tigre i NH-90, l'Obús de 155 mm, l'avió de combat EF-2000 i els quatre submarins S-80 que fabrica Navantia. Armes per desplaçar-les a llargues distàncies i que no aporten res a la seguretat de la població, ja que la seva seguretat està relacionada amb altres amenaces, com ara la manca d'ocupació, habitatge i diverses cobertures socials.

Uns PEA que, des del seu inici el 1996 fins al juliol del 2021, assoleixen els 33 grans programes amb l'inversemblant cost de 51.273 milions d'euros, si se sumen els aprovats el 2020 per un import de 13.736 M€ (Ortega, 2020), entre els quals destaquen els 348 vehicles de combat Dragón per a missions a l'exterior, cinc noves fragates F-110 (ja sumen onze les fragates des del 1997). A les quals cal afegir els quatre aprovats el 2021:² tres compromeses amb

l'empresa Airbus que ascendeixen a 3.654 M€, 2.500 milions per al nou avió de combat FCAS; 810 milions per adquirir avions MRTT de subministrament en vol; i 178 milions per a l'adquisició d'helicòpters H135; i un quart amb l'empresa Navantia per adquirir un nou vaixell BAM per 166,46 milions.

UNES FORCES ARMADAES SOBREDIMENSIONADES

Però la militarització dels pressupostos no només es produeix pels PEA, un altre element a considerar són les mateixes FAS i no per l'elevat nombre de militars que té l'Estat espanyol, 120.000, ja que un exèrcit de nombre reduït ho podria ser igualment. La militarització de les FAS prové de la Directiva de Defensa Nacional on s'enumeren quines són les amenaces a què cal fer front, a saber: preservar el medi ambient davant del canvi climàtic, prevenir pandèmies, desastres naturals, crisis humanitàries, atacs cibernètics, migracions massives, crim organitzat, vulnerabilitat energètica, inseguretat econòmica, terrorisme, proliferació d'armes nuclears i fer front a possibles conflictes armats. A excepció de l'últim enumerat, els conflictes armats, davant de la resta, no poden fer res les FAS per evitar-los. Encara que n'hi hagi dues, la proliferació d'armes nuclears i el terrorisme, on potser hi ha qui pugui pensar que les FAS podrien fer alguna cosa. En el cas del terrorisme ja s'ha demostrat que les forces armades no van poder fer res davant els atacs perpetrats a diversos llocs del món des de l'11S el 2001 ni tampoc a Barcelona i Cambrils a l'agost del 2017. I davant d'un atac nuclear tampoc les FAS podrien fer res i l'únic camí possible és prohibir aquestes armes.

COMENTARI FINAL

Aleshores, el paper que juguen les FAS a Espanya, on la possibilitat d'una guerra entre estats confrontants ha desaparegut i on l'exèrcit juga, des del punt de vista de la seguretat, una funció escassa o nul·la (segons sigui l'opinió de l'analista) doncs l'únic paper que desenvolupa és donar suport fora de les fronteres espanyoles als compromisos adquirits amb l'OTAN, la UE o l'ONU, on com a màxim es despleguen no més de 3.000 militars i normalment sempre equipats amb un armament de potencial escàs en suposades missions de pau. Aleshores, per què no abordar a Espanya una profunda revisió de les FAS que rebaixi el seu nombre i les seves capacitats armamentístiques per posar-les en sintonia amb la realitat no només geopolítica sinó també amb les necessitats de les poblacions, de l'entorn mediterrani i europeu i de pas, s'alliberarien enormes recursos per destinar-los a les necessitats de les persones. Només hi ha una resposta, per l'existència

1. No s'esmenten les Nacions Unides, perquè en general, les intervencions dels cascos blaus no requereixen aquest tipus d'armament, ja que les seves missions estan més encaminades a la mediació i la interposició sense necessitat d'armes de gran potència.

2. Consells de ministres del 29/06/2021 i 11/10/2021

d'un militarisme a l'interior de la cúpula militar per mantenir els privilegis corporatius que pressionen i contaminen els polítics per continuar en la inèrcia de mantenir les FAS. Quan l'autèntica seguretat que

necessita la població està relacionada amb aquells aspectes que són vitals per a la vida de les persones, la feina, l'habitatge, la salut, preservar el medi ambient i les cobertures socials.

2. UNES FORCES ARMADAES PER A UNA SEGURETAT MILITARITZADA

Tomàs Gisbert

La funció de les Forces Armades a Espanya ve determinada per la Constitució. Però la Constitució no fa una renúncia expressa a la guerra a l'ús de la força militar com a instrument de la política nacional com sí que determinava l'article 6 de la Constitució de la Segona República: "Espanya renuncia a la guerra com a instrument de política nacional". La constitució de 1978, a l'article 8, estableix que "Les Forces Armades, constituïdes per l'Exèrcit de Terra, l'Armada i l'Exèrcit de l'Aire, tenen com a missió garantir la sobirania i la independència d'Espanya, defensar la seva integritat territorial i l'ordenament constitucional.". Article molt semblant a l'article 37 de la franquista Llei Orgànica de l'Estat de 1967. "Las Fuerzas Armadas de la Nación, constituidas por los Ejércitos de Tierra, Mar, Aire y las Fuerzas de Orden Público, garantizan la unidad e independencia de la Patria, la integridad de sus Territorios, la seguridad nacional y la defensa del orden institucional."

I no és una mera casualitat. Les Forces Armades i les seves funcions són tractades de forma preferent en estar ubicades, fet insòlit a les constitucions dels països del nostre entorn, en el títol preliminar. És en aquest títol on s'estableixen els grans principis i valors que constitueixen l'Estat espanyol i és allà on col·loca al mateix nivell les forces armades, una administració de l'Estat, amb el reconeixement del pluralisme polític, els partits polítics i els sindicats, precedint a l'article que estableix les funcions del poder polític.

L'article 8 converteix les Forces Armades en custodis de la integritat territorial, però també de la indissovable unitat de la nació espanyola (art.2) i de l'ordenament constitucional, una funció que exigeix decidir quina és la frontera entre allò constitucional i allò inconstitucional, hereva de la dictadura franquista. El poder polític no ha abordat mai una depuració de les forces armades provinents del franquisme, ha confiat que el pas del temps faria aquest treball, però fets com el manifest de 700 militars retirats, i alguns a

la reserva, contra l'exhumació de les restes del dictador del *Valle de los Caídos* mostren que el passat franquista de les Forces Armades no està superat. La seva modernització no ha qüestionat cap política militarista i s'ha basat en un esforç continuat de rearmament militar i en el desenvolupament d'un fort complex militar industrial. La inserció d'Espanya a les principals aliances militars occidentals, l'OTAN, la UEO i la política de defensa de la Unió Europea han estat un altre element de consens entre els partits del règim.

Les anomenades Missions de Pau de les Forces Armades a l'exterior també juguen un paper a la política interna per tal d'afrontar la mala imatge de les forces armades entre la població. Mala imatge derivada del seu passat com a bastió de la dictadura franquista, d'una història d'intervencionisme militar, de la qual l'intent de cop d'estat del 23-F del 1981 en va ser una mostra més, a la qual cosa cal afegir la convicció creixent de que la pau no passa pels exèrcits ni per les solucions militars als conflictes.

MODEL I SOBREDIMENSIONAMENT DE LES FAS

El final del servei militar obligatori, decidit el 1996 i efectiu a partir del 2002, va ser un resultat d'aquesta crisi de legitimitat de les forces armades que el moviment de la insubmissió i l'auge exponencial de l'objecció de consciència al servei militar obligatori van catalitzar. Però malgrat la fi de la conscripció obligatòria no es va renunciar a tenir un exèrcit professional sobredimensionat de 180.000 efectius, desitjos que van xocar amb les dificultats per reclutar el nombre de joves necessaris per a un exèrcit d'aquestes dimensions. Mai no es va aconseguir reclutar aquest nombre de soldats. Com a conseqüència, les unitats no tenien coberts els seus efectius, moltes només comptaven amb un 25% dels efectius teòrics. Per executar les missions a l'estranger calia mans i mànigues per poder enviar unitats completes. El dèficit de tropa i marineria amb què omplir les diferents unitats serà un element clau en les diferents reorganitzacions militars que s'han anat succeint.

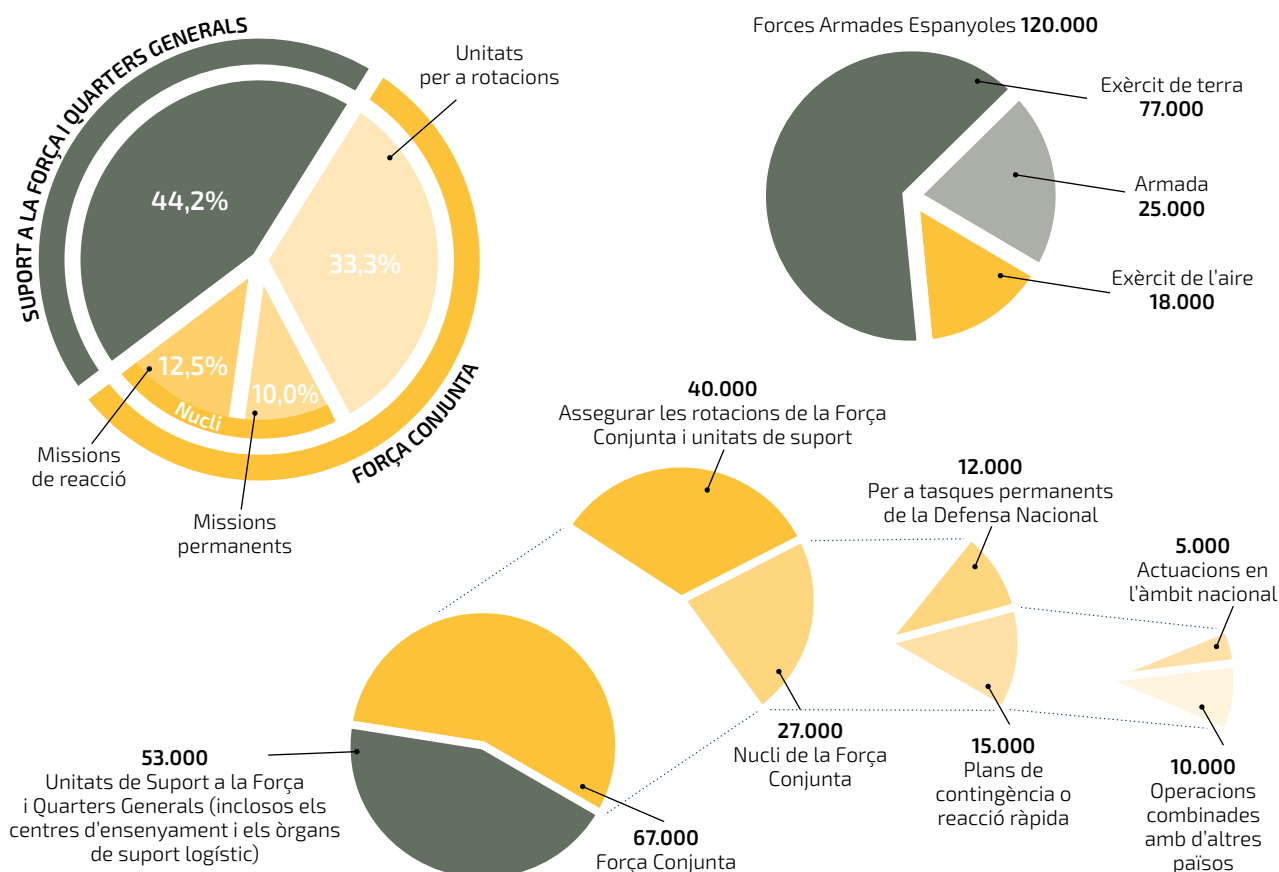
Després del fracàs del model elegit d'exèrcit professional, el govern de José Luis Rodríguez Zapatero farà la primera reorganització militar. Va introduir canvis per afavorir el reclutament, va reduir el nombre d'efectius teòrics a 140.000 així com també va reduir el nombre d'unitats militars per intentar ajustar-les a allò que el reclutament realment possible imposava. Però tampoc aconseguiran assolir aquests objectius menys ambiciosos. El nombre màxim d'efectius va ser l'any 2009 amb 132.499 militars en actiu. Quan la nova llei de tropa i marineria començava a fer notar els seus efectes, va arribar la crisi econòmica i l'atur, però si per una banda hi havia més aspirants impel·lits per les circumstàncies a buscar-se la vida com a soldat professional, de l'altra, amb els ajustaments pressupostaris no hi havia diners per a noves incorporacions. El 2021 les forces armades comptaven amb 118.675 efectius, poc més que els del 2002, primer any de l'exèrcit professional.

El govern del Partit Popular, el 2011, va emprendre una nova reorganització militar que donés resposta a tres factors: La reducció d'efectius o, més ben dit, l'adequació al nombre d'efectius al què realment poden aspirar; les missions internacionals, que han esdevingut la principal activitat pràctica dels militars;

i la necessitat de tenir sempre un mínim de força militar llesta per intervenir. I per això es marca per a l'any 2025 un model d'exèrcit de 120.000 efectius en actiu on predomini l'actuació conjunta dels exèrcits de terra, de l'aire i de l'armada. D'acord amb aquesta idea el conjunt de les forces armades es divideix en dos grans blocs, d'una banda, la Força Operativa Conjunta amb 67.000 efectius, i de l'altra, el que s'anomena com el "Suport a la Força" que inclou les casernes generals, la gestió financera i d'infraestructura, l'ensinistrament, la doctrina, etc. integrat pels 53.000 militars restants.

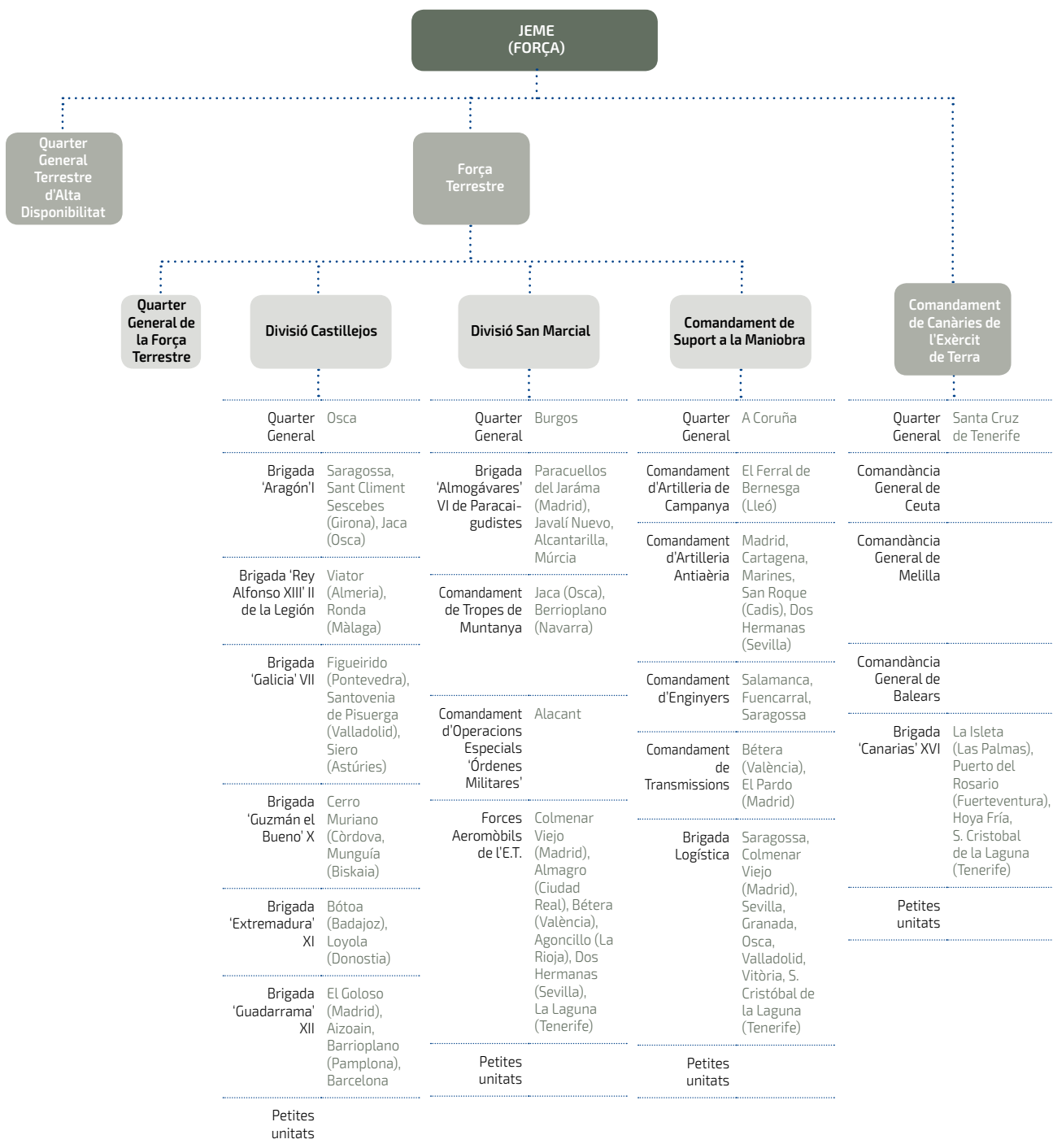
Pel que fa a l'exèrcit de terra hi va haver un canvi important el 2015. De tenir la força organitzada en brigades especialitzades (cuirassada, mecanitzada, paraquidista, muntanya, lleugera, cavalleria...) es va passar a una estructura basada en vuit Brigades Orgàniques Polivalents (BOP), agrupades en dues divisions. Les BOP eren unitats que havien de disposar de tot allò necessari per actuar sense haver de dependre de combinar-se amb altres unitats per poder ser operatives. Perseguien un model de brigades intercanviables per establir un cicle de rotació en què cada sis mesos s'anessin alternant entre elles; amb una BOP com a nucli de reacció en l'àmbit nacional, dues intervenint

Figura 1. Redistribució d'efectius prevista per a les FAS 2025

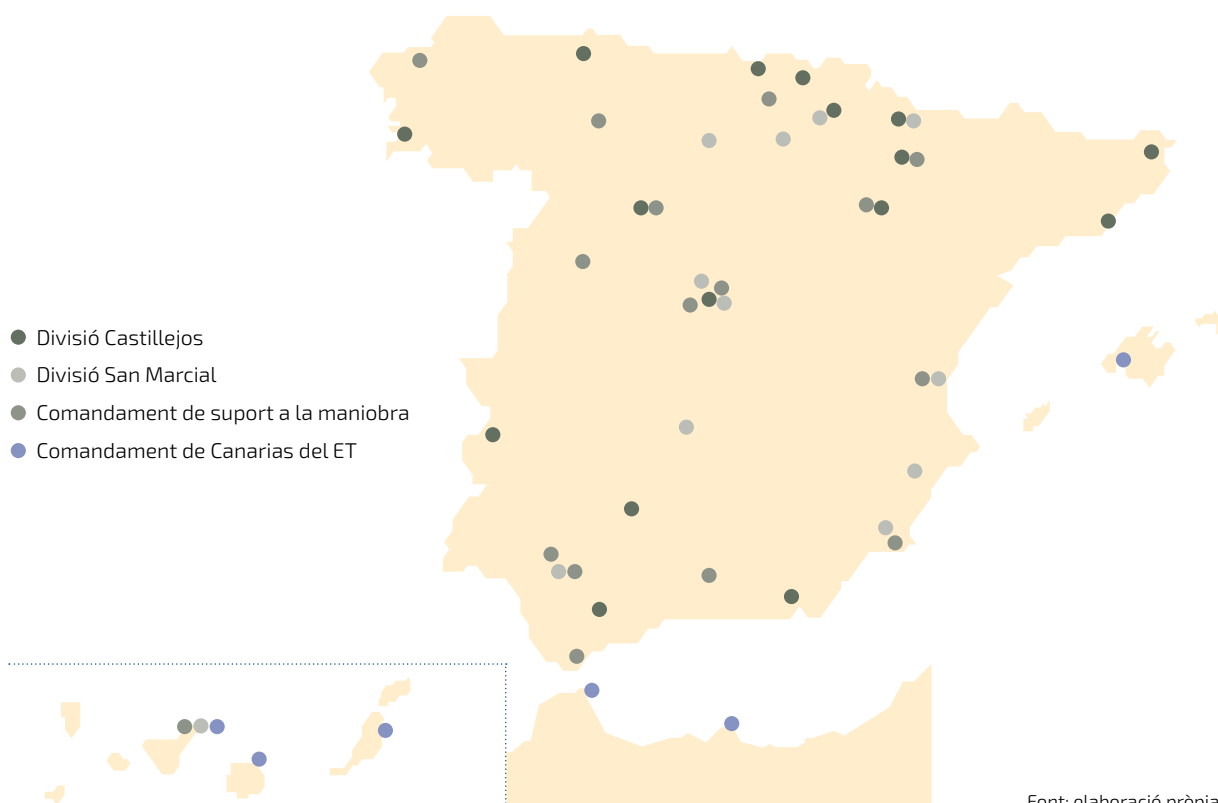

Font: Elaboració pròpia a partir de Revista Española de Defensa, 2020

Figura 2. Organització de la Força de l'Exèrcit de Terra i la seva distribució geogràfica

Mapa 1. Distribució geogràfica de la Força de l'Exèrcit de Terra

Font: elaboració pròpia

o preparades per fer-ho en l'àmbit internacional, dues més ensinistrant-se específicament per a la missió encomanada, dues més en l'ensinistrament general i l'última recuperant-se de l'última missió.

Però l'experiment va durar poc, només al cap de 3 anys, forçats pel cost i els problemes de cohesió i operativitat, va tornar a modificar-se l'organització tot abandonant el concepte de polivalència. L'1 de gener del 2021 va entrar en vigor l'última reorganització. La força de l'exèrcit de terra va quedar estructurada en dues divisions, Castillejos i San Marcial, el Comandament de Suport a la maniobra de nova creació i el Comandament de Canàries que també agrupa Ceuta, Melilla i Balears. La Divisió Castillejos agrupa sis brigades atribuïdes a missions nacionals i internacionals. La Divisió San Marcial inclou unitats amb

capacitats molt específiques, d'alta disponibilitat, de reacció immediata.

COMENTARI FINAL

L'última Estratègia de Seguretat Nacional del 2017 i la Directiva de Defensa Nacional del 2020, igual que les anteriors, no han desmilitaritzat la seguretat i la defensa. Tot i la inexistència d'amenaques militars al territori, l'Estratègia de Seguretat continua amb la vella política d'augmentar les capacitats militars de les forces armades, de la indústria militar, la subordinació a les aliances militars occidentals, i especialment amb els Estats Units, i tot això amanit amb una retòrica de contribuir a instaurar un entorn de pau i seguretat, que els fets s'han encarregat tossudament de desmentir.

3. MILITARITZACIÓ I COMERÇ D'ARMES

Tica Font

Tres dècades després de la caiguda del mur de Berlín tornem a iniciar una nova Guerra Freda, aquesta

vegada les dues superpotències involucrades són els Estats Units i la Xina. La confrontació també s'ha traslladat a la competició armamentista i la lluita per la influència política a diversos països i continents. Totes dues potències estan protagonitzant un pols per l'hegemonia global a través de camins perillosos.

Fins ara els Estats Units eren la principal potència en termes de riquesa, en tecnologia i en capacitats militars; però la Xina està molt a prop de superar en riquesa els Estats Units, i va al darrere en tecnologia i en capacitats militars, l'únic dubte estaria a establir l'any en què assumeix el rol de primera potència.

En el període Trump, la guerra comercial era la protagonista, Washington acusava Pequín de robatori en la propietat intel·lectual i de tarifes proteccionistes, així el 2018 li va imposar sancions a la importació de productes com el ferro o l'alumini i altres sancions a productes industrials, transport o sanitaris i van acusar la Xina d'interferir a les eleccions. A això cal afegir la competència per la primacia tecnològica, generant un conflicte amb la Xina per la tecnologia 5G, els EUA van llançar una agressiva campanya d'acusacions d'espionatge tecnològic a Huawei i van pressionar els aliats perquè prohibissin l'ús dels productes d'aquesta companyia.

GEOPOLÍTICA, COMERÇ I PODER MILITAR

D'altra banda, el Pacífic asiàtic s'ha convertit en un espai crucial per al comerç i l'economia global, més de la meitat de la flota mercant mundial creua els estrets de Malaca, Suda i Lombok i la majoria continua la seva ruta cap al nord pels Mars de la Xina Meridional. Vuit dels deu ports de contenidors més actius del món són en aquesta regió i un terç del petroli mundial transita per aquestes aigües. Si tenim present que el 60% del valor del comerç de la Xina viatja per aquests mars, podem entendre que l'estabilitat dels països que formen part de les rutes marítimes és essencial per als interessos econòmics de la Xina. Aquest interès es plasma en inversions econòmiques i comercials.

A tot això cal afegir les tensions geopolítiques d'aquesta regió, especialment entre els principals poders econòmics – la Xina, el Japó i l'Índia-, que està evolucionant cap a paràmetres de més rivalitat i enfrontaments entre estats. Tot això es concreta en programes militars de modernització, de més inversions en desenvolupament i adquisició de capacitats militars, en un augment de la retòrica nacionalista i disputes sobre la sobirania d'illes i mars juntament amb tensions tradicionals com insurgències, terrorisme, pobresa o deteriorament mediambiental. L'ascens de la Xina com a segona potència econòmica mundial catalitza la conflictivitat regional i com s'esperava tots aquells països que aspiren a tenir un espai com a potència mundial, tendeixen a desenvolupar el seu poder militar amb l'objectiu de garantir militarment els seus interessos econòmics. La Xina i alguns dels països asiàtics no en són una excepció.

Una de les actuacions xineses que més conflictivitat està generant ha estat la construcció de les illes artificials al sud del Mar de la Xina, aigües que la Xina reclama que pertanyen a la seva sobirania i que difereix de les consideracions de Malàisia, Taiwan o Vietnam. La militarització per part de la Xina d'aquestes illes provoca la confrontació entre aquests Estats. La confrontació entre les dues potències econòmiques de la regió al Mar de la Xina Oriental –la Xina i el Japó- s'ha intensificat a partir de 2013 amb la creació unilateral per part de la Xina de la Zona d'Identificació de Defensa (aèria sobre territori administrat pel Japó). A tots dos mars cada vegada són més freqüents els incidents que involucren avions, patrullers, pesquers, vaixells de guerra o vaixells de recerca. Per a Washington, aquestes disputes sobre la sobirania marítima poden afectar greument el funcionament de l'economia mundial, així com socavar el principi de lliure circulació marítima i la propietat dels "béns comuns globals". Per a Pequín, els EUA són una potència en decadència que vol impedir l'ascens de la Xina a l'escenari global per no perdre la seva posició de primera potència mundial. D'altra banda, els Estats Units creuen que Pequín amenaça els seus interessos estratègics i que competeix de manera injusta en l'àmbit comercial. Pequín assenyala que la presència militar nord-americana a la regió obeeix a una estratègia per evitar que la Xina assumeixi un paper de lideratge a la regió.

D'altra banda, la Casa Blanca ha endurit la seva posició i ha prohibit inversions nord-americanes a unes 60 empreses xineses pels seus vincles militars. A això cal afegir el pacte de seguretat per compartir tecnologia de defensa entre els Estats Units, el Regne Unit i Austràlia que es pot interpretar com un intent de contrarestar els avenços de la Xina. Biden ha deixat clara la seva voluntat de contenir l'avenç de la Xina al Pacífic i mostra la seva preocupació per l'enfortiment militar xinès.

COMERÇ D'ARMES

A mesura que el pol econòmic mundial s'ha traslladat d'occident al continent asiàtic, el pol de conflictivitat mundial també s'ha traslladat i això es manifesta en un increment constant d'adquisicions d'armament. En el període 2005-2017 els principals exportadors d'armes van ser els Estats Units amb un 32%, seguit de la Unió Europea amb un 29% i Rússia amb un 23%. El continent asiàtic va ocupar la primera posició al rànquing regional de receptors d'armament amb el 35% (sense tenir present l'autoproducció de la Xina), seguit de l'Orient Mitjà, amb el 22%.

Els interessos econòmics i polítics en disputa a la regió generen aliances entorn dels pols en disputa, la

Xina o els Estats Units; aquestes aliances es materialitzen en exportacions d'armament, així podem veure que si Rússia va dominar aquest mercat d'armes a la regió, lentament va perdent mercat a favor dels Estats Units i la Unió Europea. Les exportacions d'armes russes han tingut com a principals destinacions l'Índia, la Xina, el Vietnam, Malàisia, el Kazakhstan, Myanmar, Indonèsia o l'Afganistan. Les exportacions nord-americanes han tingut com a principals destinataris Corea del Sud, Japó, Taiwan, Singapur, l'Índia, el Pakistan, l'Afganistan o Indonèsia. Les exportacions de la Unió Europea han tingut com a principals importadors l'Índia, Corea del Sud, Singapur, la Xina, Indonèsia, Malàisia, el Pakistan o Tailàndia. En el cas de la Unió Europea, cal destacar que França ha estat l'únic país que ha exportat armes a la Xina -sobre la Xina hi ha acord amb els Estats Units de no exportar armament per impedir transferències de tecnologia militar-. La Xina, que en els darrers 20 anys ha realitzat grans inversions en la modernització de les seves capacitats militars, comença a tenir presència com a potència exportadora d'armes; al continent asiàtic els seus principals clients han estat el Pakistan, Bangla Desh o Myanmar.

Per poder observar la influència de la geopolítica a les exportacions d'armament hem de parar atenció a qui no es ven. Si mirem amb aquest criteri podem observar que les aliances de després de la segona Guerra Mundial i les aliances de la Guerra Freda es mantenen. En el mercat rus tenen un fort pes les exportacions a

l'Índia, la Xina o el Vietnam, en canvi no s'exporta al Japó, Taiwan, Singapur, les Filipines o Corea del Sud. En canvi, els nord-americans exporten a Corea del Sud, el Japó, Taiwan, Singapur o l'Índia i no exporten a la Xina o el Vietnam. La Unió Europea, que segueix la mateixa política d'aliances que els nord-americans, exporta a l'Índia, Corea del Sud, Singapur, Indonèsia, el Japó o Taiwan, però també exporta al Vietnam i la Xina, encara que les xifres no siguin gaire rellevants en quantia. En general podem considerar que Rússia i els Estats Units mantenen una continuïtat de la seva política de blocs i aliances força marcada.

COMENTARI FINAL

Com a conseqüència de la política de rearmament xinesa i del creixement econòmic en alguns països asiàtics, es produeix un increment del seu rearmament. Rearmament que podria ser qualificat de carrera armamentística. De fet, els darrers anys l'Índia, el Vietnam o les Filipines estan incrementant de manera substantiva els seus pressupostos de defensa i les seves adquisicions d'armament modern. La tensió o inseguretats que la Xina genera en certs països asiàtics obre un mercat rellevant per a la indústria d'armament.

Tanta acumulació militar a la regió augmenta la preocupació. Hi ha el risc de malentesos entre els estats asiàtics i de possibles respostes armades davant de possibles errors polítics.

4. LA MILITARITZACIÓ DE LA INDÚSTRIA

Pere Ortega

La militarització de la indústria es produeix pel fet de dedicar una part de les seves activitats a la producció militar sigui d'armaments, accessoris o serveis, cosa que converteix aquestes empreses en el principal beneficiari econòmic de l'existència de les Forces Armades, ja que la seva comesa és proveir-les d'equips i serveis per al seu funcionament. I, en aquest sentit, per augmentar, prosseguir i optimitzar els seus beneficis pressionen governs i forces polítiques perquè adquireixin cada vegada més capacitats (armes, tecnologies, instal·lacions i infraestructures) militars. A això cal afegir que, a causa dels alts preus de les armes i les tecnologies associades a la seguretat militar, juntament amb el secretisme que envolta la producció militar i les exportacions d'armes, s'afavoreixen

pràctiques corruptes alhora que es contribueix a la militarització de la indústria militar.

UNA INDÚSTRIA MILITAR PROTEGIDA

És sabut que el principal beneficiari de l'existència de la indústria militar i de les vendes d'armes és l'anomenat complex militar industrial, un entramat on es donen cita els interessos dels principals accionistes i directius de les empreses militars, d'alguns polítics, -especialment els lligats al Ministeri de Defensa-, i d'alts comandaments militars -per una qüestió corporativa: donar sentit a la carrera militar-. Tots amb el mateix objectiu: el desig d'influir en les decisions dels governs sobre la geopolítica i els conflictes internacionals. Una pressió adreçada al fet que s'opti per l'ús de la força per resoldre els conflictes i que obligatòriament es tradueix a adquirir més armaments, equips i serveis que augmentin les capacitats de les

Forces Armades. Espanya no n'està exempta d'aquest greu problema. Per exemple, la Llei que regula les exportacions d'armes permet que siguin tractades com a matèria reservada i no s'informi al Congrés dels Diputats, impedeix la transparència i permet que es donin casos de corrupció. Transparency International va aconseguir que es convoqués a les Nacions Unides una Convenció contra la Corrupció el 2004 (Nacions Unides, 2004), on es va estimar que el cost global de la corrupció al sector de la defensa era, com a mínim, de vint mil milions de dòlars a l'any.

A l'Estat espanyol també hi és present aquest lobby industrial/militar que exerceix aquesta pressió sobre les decisions dels polítics que governen. Una bona prova n'és veure com les empreses militars s'interessen per fitxar com a executius militars d'alt rang i polítics que han estat lligats al Ministeri de Defensa. Aquest és un fet comú a molts països a causa dels beneficis que obtindran les empreses d'un personal amb relacions, coneixements i informació privilegiada sobre les polítiques militars dels governs. En aquest sentit, Espanya tampoc no és diferent i els últims anys s'han prodigat els polítics, però especialment molts alts comandaments militars que, deixat el servei actiu, passen a incorporar-se com a alts executius en empreses militars (Ortega, 2015).

L'alta protecció obtinguda per la indústria militar espanyola per part dels governs que han dirigit Espanya els darrers anys es pot observar a través de l'evolució de les vendes de les empreses militars. L'any 1996 les vendes d'armament d'aquestes indústries van ser d'un import de 1.002 milions d'euros (Comte Fernández-Oliva, 1995), l'any 2019 han estat de 7.141 milions en euros corrents (Centre Delàs d'Estudis per la Pau, 2021a). Un augment tan extraordinari no s'explica sense el suport dels governs, tant del Partit Popular com del PSOE, a la producció d'armaments, on el mateix Estat a través del Ministeri de Defensa és el primer client, i la resta de la producció es destina a l'exportació també amb la complicitat de l'Estat. Només un exemple per il·lustrar aquest suport. Enmig de la crisi financera iniciada el 2008, el 2011 el Partit Popular va arribar al Govern, i a causa de les retallades pressupostàries imposades es van reduir ostensiblement les compres d'armes del Ministeri de Defensa a les indústries, però el nou ministre de Defensa, Pedro Morenés³ i el seu equip, es van implicar a fons a donar suport a les indústries militars espanyoles i així palliar les compres des de Defensa ajudant les empreses militars a la recerca de mercats a l'exterior. En aquest sentit, Defensa va obrir fins a 37 agregats militars en ambaixades i consolats per facilitar contactes, sig-

3. Pedro Morenés en la seva anterior etapa va estar vinculat com a executiu en diverses empreses militars i de seguretat, Instalaza, SAPA Placencia, Segur Ibérica i MBDA España

nar protocols de cooperació militar amb altres Estats, promocionar la presència en diferents fòrums i fires d'armes a les indústries, i ajudar en la negociació de contractes. En definitiva, el Ministeri de Defensa va actuar com a agent comercial al servei de les empreses militars d'Espanya. Aquesta política d'ajuda a les empreses militars es va traduir immediatament en què a Espanya el 2013 les exportacions ascendissin a 3.907 milions. Si abans de la crisi financera el Ministeri de Defensa adquiria entre el 60% i el 70% de tota producció militar, ara s'havien invertit els termes, i el 62% de tota la producció (aquell any va ser de 6.280 M€) anava a l'exportació gràcies als ajuts de l'Estat.

L'augment en les exportacions d'armes va semblant al de la producció. Tornant a la comparació amb l'any 1996, les exportacions realitzades van ser aquest any de 114,7 milions d'euros i el 2020 han estat de 3.622 milions corrents (Centre Delàs d'Estudis per la Pau, 2021b). Aquest brutal increment demostra que és poc efectiva la Llei que regula el comerç d'armes que desaconsella amb vuit punts les exportacions, però, en canvi, la vergonyant realitat demostra que al voltant d'un 20% de les mateixes, segons els anys, es destina a països que la mateixa Llei prohibeix.

Un altre dels signes de militarització ja tractat a l'apartat del Pressupost de Defensa d'aquest mateix informe són els Programes Especials d'Armaments. Aquests PEA, com s'ha indicat en un altre apartat d'aquest informe, majoritàriament no obeeixen a les necessitats de la seguretat, sinó als interessos d'aquest lobby industrial/militar. Amb aquest, malauradament, col·laboren els treballadors i sindicats de les empreses davant el perill de perdre els seus llocs de treball, quan haurien de preocupar-se per la conversió i produir béns civils, ja que estan col·laborant a produir armes que poden ser utilitzades en conflictes armats generant molt patiment a altres éssers humans. Una col·laboració dels treballadors en la producció d'armaments que també contribueix a la militarització de la societat en acceptar de forma acrítica uns productes que poden contribuir a, a més de destruir vides humanes, a altres perversions com ara contribuir a l'increment de la crisi ecològica.

COMENTARI FINAL

La indústria militar -millor anomenar-la de guerra ja que els armaments no tenen altra funció que ser utilitzats per acovardir (dissuadir) o directament ser utilitzats en conflictes armats (guerres)- juga un factor determinant en la militarització social, ja que s'hi conjuguen els interessos dels accionistes i els treballadors de les empreses, amb la col·laboració dels militars i els polítics lligats als ministeris de defensa. Un conglomerat d'interessos que no només pressi-

onen els governs per continuar en la perversa espiral d'utilitzar l'ús de la força militar per resoldre els conflictes humans, sinó que influeixen sobre l'opinió pública en llançar missatges estranys sobre les bondats d'una indústria que crea llocs de treball, ajuda al desenvolupament tecnològic del país a través de

la R+D+i i enforteix el creixement i enriquiment de l'economia. Qüestions que en aquest curt apartat no poden ser tractades però que han estat extensament analitzades i exposades a moltes altres publicacions del Centre Delàs d'Estudis per la Pau (per exemple a Ortega, 2018).

5. MILITARITZACIÓ DE LA R+D

Xavier Bohigas

La recerca científica és una activitat fonamental per al desenvolupament del coneixement científic i tecnològic i pot contribuir al benestar de les persones. A més és un factor econòmic de primer ordre. Les activitats de recerca, desenvolupament i innovació (R+D+i) es realitzen en centres específics, en universitats i en la indústria. El finançament prové de fons públics i de privats.

La R+D+i en el sector militar és fonamental per crear i millorar armes, equips, sistemes, etc. Per això, es podria qüestionar si la R+D militar contribueix al benestar de les persones o bé, contràriament, provoca un perjudici a la societat.

A l'Estat espanyol, la major part dels centres de recerca militar són de titularitat pública. La majoria d'empreses d'armes tenen un departament de R+D.

CENTRES DEL MINISTERI DE DEFENSA

Hi ha onze centres de recerca que depenen del Ministerio de Defensa. Destaca l'*Instituto Nacional de Técnica Aeroespacial* "Esteban Terradas" (INTA) per la seva grandària.

L'INTA realitza diversos projectes d'investigació militar, dels quals el sector aeroespacial i aeronàutic és el que té més activitat. El 2014 va integrar el *Canal de Experiencias Hidrodinámicas* de El Pardo, el *Centro de la Marañosa* y el *Laboratorio de Ingenieros* (Info-defensa, 2014). Així, d'aleshores ençà també realitza activitats sobre hidrodinàmica i les tecnologies de la defensa i la seguretat.

Entre d'altres, porta a terme el *Programa Nacional de Observación de la Tierra* (PNOT), els programes de satèl·lits PAU i *Ingenio*, la finalitat del qual és desenvolupar un sistema de comandament, monitorització i generació de productes en terra. També realitza activitats d'homologació d'armament i equipament i proves de foc. És l'organisme certificador dels pro-

jectes Airbus-400M de transport militar, helicòpters militars, avió de combat europeu EF-2000, entre d'altres. Activitats que li aporten ingressos addicionals per al seu funcionament.

El 2008 es van crear tres *Centros Universitarios de la Defensa* amb l'objectiu d'impartir titulacions universitàries de grau conjuntament amb la formació militar i constitueixen els estudis dels futurs oficials de les forces armades. Un està ubicat a l'*Academia General Militar* de Saragossa (Exèrcit de Terra); un altre a l'*Escuela Naval Militar* de Marín (Armada) i el darrer a l'*Academia General del Aire* de San Javier (Exèrcit de l'Aire). Cada centre està adscrit a una universitat: Universidad de Zaragoza, Universidad de Vigo i Universidad Politécnica de Cartagena, respectivament. Com a centres universitaris, a més d'impartir docència, també desenvolupen alguna activitat d'investigació.

L'activitat del Real Instituto y Observatorio de la Armada està centrada en l'observació i el càlcul d'efemèrides astronòmiques i en els treballs d'investigació que li assigni l'Armada.

L'Exèrcit de l'Aire disposa de dos centres de recerca militar. Les activitats del *Centro Logístico de Armamento y Experimentación* (CLAEX) són el disseny i manteniment del software dels sistemes d'armes de l'Exèrcit de l'Aire, així com l'experimentació i homologació d'equips i d'armament. El *Centro Logístico de Transmisiones* (CLOTRA) es dedica al manteniment dels sistemes de comandament i control.

L'INTA és, amb molta diferència el centre de recerca militar més important. Segons les dades del Ministerio de Defensa (Ministerio de Defensa, 2020), l'any 2019 hi havia 1.331 persones dedicades a activitats de R+D en centres dependents del M. Defensa, que inclou investigadors (761 persones, 57%), tècnics (185, 14%) i personal auxiliar (385, 29%). El personal de l'INTA era de 1.032, que representa el 77% del total. A continuació hi ha el *Centro Universitario de la Defensa* de Zaragoza amb 96 persones (7%) i el següent és el *Real Instituto y Observatorio de la Armada* amb 45

treballadors (3%). Els altres centres tenen un nombre inferior de persones dedicades a la R+D militar.

Pel que fa a la despesa les diferències també són clares. La despesa total dels centres de R+D del Ministerio de Defensa, l'any 2019, va ser de 148,6 milions d'euros. Les despeses de l'INTA van pujar a 143 milions d'euros (que representa el 96% del total), les del *Centro Universitario de la Defensa* de Zaragoza a una mica més de 2 milions i les del *Real Instituto y Observatorio de la Armada* no van arribar a 1,5 milions.

Pel que fa al personal de tots aquests centres, 383 són dones, que representa un 29%. Com a comparatiua ens ajudarà saber que el 49% del personal del CSIC són dones (Presidència del CSIC, 2020).

FINANÇAMENT R+D MILITAR

Les fonts de finançament de la R+D+i militar són diverses. Una part molt important prové dels Presupostos Generals de l'Estat (PGE). Cada una de les empreses d'armes també hi destina una part dels seus recursos. Alguns governs autonòmics i municipis també poden contribuir directament o indirectament (amb exempció de tributs, per exemple) a la R+D militar. Els programes europeus de recerca també poden representar una aportació important.

En els PGE tenim informació detallada de la contribució de l'Estat a la recerca militar. Hi ha dos programes (464A i 464B) dedicats al finançament de la R+D militar (Ortega, Bohigas y Sánchez Ochoa, 2020). El programa 464A està dedicat a la investigació i estudis de les Forces Armades espanyoles, i als PGE de 2021 s'hi van destinar 184 milions d'euros. La major part del pressupost d'aquest programa (al voltant del 80%, segons l'any) està dedicat a l'INTA. El programa 464B són ajudes per secundar la innovació tecnològica en el sector de defensa i va dirigit a les empreses militars que desenvolupen determinats programes d'interès pel per al govern espanyol amb les què s'han signat acords d'adquisició d'armes. Així, per exemple en els pressupostos per al 2021 s'hi van assignar 676 milions d'euros per impulsar els programes d'armament següents: submarins S-80, Fragata F-110, vehicles blindats 8x8 i helicòpters NH-90. Les empreses que poden rebre aquests diners són principalment Navantia (que desenvolupa els submarins S-80 i les fragates F-110), NH Industries⁴ (fabricant dels helicòpters NH-90), General Dynamics (fabricant dels vehicles 8x8), Indra (participa en els projectes S-80, vehicles 8x8) i altres. Que coincideix amb els majors fabricants d'armes de l'Estat espanyol.

4. NH Industries és propietat d'Airbus Helicopter, Leonardo helicopter i Fokker. NH Industries / The Company: http://www.nhindustries.com/website/en/ref/The-Company_150.html

Les dotacions del programa 464B són avançaments que es realitzen a les empreses perquè realitzin els corresponents programes d'investigació per fabricar les armes, que posteriorment comprarà el Ministerio de Defensa. Aquests avançaments són en forma de crèdits retornables a vint anys i un interès del zero per cent. Però, fins ara, les quantitats retornades per part de la indústria militar han estat ínfimes. Així doncs, aquests crèdits en R+D, realment, s'han convertit en ajudes directes a la indústria militar (Ortega, 2017; Ortega i Bohigas, 2017: 15).

El percentatge pressupostat per a la R+D militar, en els PGE dels darrers anys, respecte el pressupostat per a R+D total oscil·la entre el 7% i el 9%, segons l'exercici. Però, hem de recordar que la quantitat realment executada del pressupost en R+D civil sol ser molt inferior a la quantitat pressupostada inicialment, mentre que la R+D militar s'executa completament. Això implica que el percentatge realment dedicat a R+D militar, respecte el total de la R+D, sigui, finalment, molt més gran que el reflectit en el pressupost, superant habitualment el 15% (Bohigas, 2017). Els mitjans de comunicació solen informar dels pressupostos presentats pel govern, però no és habitual que informin de la despesa realment gastada en acabar l'exercici. Això fa que la ciutadania, segurament, tindrà la idea equivocada que la contribució de la R+D militar respecte la R+D total és molt menor de la real.

És difícil saber exactament quants recursos es destinen a la R+D militar a tot l'Estat, ja que és difícil saber exactament els recursos que cada empresa, i altres organismes, hi dedica. Seria molt interessant fer una recerca específica per conèixer-ho en detall.

Podem fer una estimació. Indra informa (INDRA, 2020: 65) que destina el 8,7% de les seves vendes a R+D. Donat el perfil altament tecnològic d'Indra, podem considerar que la majoria d'empreses militars destinen un percentatge menor a la recerca. Les vendes de la indústria militar a l'Estat espanyol són 7.661,82 milions d'euros (Centre Delàs d'Estudis per la Pau, 2021). Així doncs, si considerem que, de mitjana, la inversió en R+D de la indústria militar és un 5% de la seva facturació, obtenim que la indústria militar destina més de 383 milions d'euros anualment a la R+D militar.

COMENTARI FINAL

El pressupost de la UE per a 2021-2027 inclou un Fons per a finançar la investigació i desenvolupament de productes i tecnologia militars que arriba a 13.000 milions d'euros (De Fortuny, Teresa y Bohigas, Xavier, 2019). Aquest Fons representarà un important

augment dels recursos de la R+D militar en el futur proper, ja que, fins ara, la UE no havia finançat la investigació estrictament militar.

L'Estat espanyol se situa en vintè lloc a nivell mundial, pel volum de les exportacions. Però és el setè estat exportador d'armes mundial (Wezeman, Pieter D.,

Kuimova, Alexandra y Wezeman, Siemon T., 2021). Les seves inversions en R+D (1,3% del PIB) són de les més baixes de la UE (2,2% del PIB) (OECD Data, 2021). Si els recursos destinats a R+D militar a l'Estat espanyol es destinessin a R+D civil, es podria millorar la innovació industrial civil i, així, augmentarien les exportacions de productes industrials.

LA MILITARITZACIÓ DE L'ÀMBIT HUMANITARI

6. LA UME O LA MILITARITZACIÓ DELS SERVEIS DE PROTECCIÓ CIVIL

Alejandro Pozo Marín

La creació de la Unitat Militar d'Emergències (UME) el 2005 va ser polèmica. No va estar precedida d'un debat parlamentari ni la seva necessitat va sorgir de cap mobilització o petició. Tampoc figurava al programa electoral del PSOE, que va guanyar les eleccions un any abans. Va ser criticada en gairebé tots els àmbits. Pel sector associatiu i el de resposta a catàstrofes, que van percebre una militarització de la protecció civil. També pel Tribunal Suprem, que va anul·lar el reial decret que establia el protocol d'intervenció de la UME, donant la raó al govern basc, que considerava que hi havia una invasió de competències en protecció civil i seguretat jurídica (Collado, 2008). També en el si de les Forces Armades, on una part entenia que la seva funció era establir la pau que s'aconsegueix amb les armes i una altra va percebre amb greuge comparatiu que la UME no tingués dependència orgànica ni funcional de cap dels exèrcits, sinó del president del Govern; que estigués dirigida per un general de major rang que, per exemple, Infanteria de Marina; o, suposem que sobretot, que fossin els militars més ben pagats i equipats.⁵ I també va ser criticada a l'arc parlamentari. El llavors vicepresident de la Comissió de Defensa, del Partit

Popular, va qualificar la UME de "capritx faraònic" del llavors president del Govern Rodríguez Zapatero i de "malbaratament". Segons el programa electoral del 2008 del PP, la UME era "una decisió discutible perquè implica la segregació permanent d'un contingent important per a missions no militars i amb un controvertit encaix legal".⁶

Dècada i mitja després, molts dels qui criticaven la UME l'elogien i, com a cara més agraciada, s'ha convertit en instrument per millorar la valoració dels exèrcits en conjunt. Era aquesta, probablement, una de les intencions de José Bono, el ministre de Defensa entre el 2004 i el 2006 que va promoure aquesta imatge més amable a través de l'oportunisme humanitari. De fet, al vídeo promocional de les Forces Armades de la campanya 2004-2005, "Ahora Más", àmpliament publicitat per televisió, el 100% de les imatges corresponien al que autodenominen "humanitari". La UME, per tant, presta un servei aplaudit i avui està molt ben percebuda per l'opinió pública espanyola. Doncs on és el problema?

En general, la UME fa el mateix que els bombers o la protecció civil. Podria dir-se, per tant, que solapa serveis. Repeteix fins i tot l'activitat desenvolupada des del 1971 pel 43 Grup de les Forces Aèries, de l'Exèrcit de l'Aire, dedicat a l'extinció d'incendis i el rescat de persones. Pels seus lemes, es diria que amb efectivitat: "¡Apaga... y vámonos!", "Donde pongo el ojo... ¡mojo!" y "Estuve en el infierno... y lo apagué" (Exèrcit

5. Collado, 2008; i entrevistes confidencials a membres a les Forces Armades.

6. "Las Ideas Claras. Con Rajoy es posible", programa de govern del PP 2008, p. 80, punt 499.

de l'Aire, 2021). Des del 2007 té relació operativa amb la UME, però es tracta de dues unitats separades. Funcionalment depèn del Ministeri per a la Transició Ecològica i el Repte Demogràfic, i abans d'Agricultura. Una altra unitat, aquesta de l'Exèrcit de Terra, operativament dependent de la UME, però amb estructura separada, és el Batalló d'Helicòpters d'Emergència II. També va ser creada el 1971, però per donar suport a les missions de combat al Sàhara Occidental. Més tard va fer intervencions a l'exterior (i a l'illa de Perejil) i, des de 2008, es dedica també a l'extinció d'incendis i tasques de recerca i rescat. A l'exterior, la UME ha intervingut després de terratrèmols a Haití, Nepal o Equador; incendis a Bolívia o Guatemala o ciclons a Moçambic.

PER QUÈ NO ÉS UN BON EXEMPLE

1. Degradació de Protecció Civil. Segons l'acord de creació de la UME (Consell de Ministres, 7 d'octubre de 2005), "pretén corregir la precarietat o l'escassetat de mitjans de l'Administració per atendre situacions excepcionalment adverses com ara grans incendis, inundacions, nevades, terratrèmols i riscs biològics, químics o radiològics". Cal preguntar-se per què, si els mitjans de protecció civil eren "precaris", no es va dedicar l'important esforç econòmic de crear la UME per millorar-los. El mateix acord proporciona respostes: "Les Forces Armades tenen una capacitat especial de reacció, concentració de mitjans, transport massiu i permanència sobre el terreny per temps indefinit, afrontant situacions de risc. Així mateix, tenen el valor afegit d'infondre confiança en la població civil". No obstant això, en aquell moment estaven força pitjor valorades que els bombers: segons un estudi del Centre d'Investigacions Sociològiques de febrer del 2005 (estudi núm. 2592, el més proper a la data de la creació de la UME), el 87% de les respostes qualificava amb una nota igual o superior a 7 (sobre 10) els bombers, mentre amb prou feines un 2% els suspenia amb menys d'un 5. Per contra, només un 39,6% posava aquesta nota igual o superior a 7 al "militar de carrera", mentre que el 23,5% els suspenia. En el cas de "soldat professional", els percentatges eren, respectivament, 39,4% i 23%. A més, aquestes dues professions militars eren, de llarg, les pitjor valorades entre les deu per les quals es preguntava.⁷

2. Militarització de la protecció civil. Per definició, la protecció civil no pot ser militar, o és civil o és

7. A més de "bomber", les altres eren "advocat", "professor", "comerciant", "empresari", "metge", "policia" i "periodista".

militar, i això suposa un canvi dràstic de paradigma. Per exemple, el compromís professional es condiona a l'obediència marcial i la rendició de comptes passa a la jurisdicció militar, encara que poc sentit té que bombers i militars que cometin una mateixa falta o delictes assumeixin responsabilitats de manera diferent. D'altra banda, una bombera es forma com a bombera, i les funcions que exerceix representen la totalitat de la seva raó de ser i donen sentit a una preparació i experiència específiques. A la UME, la professió té una essència diferent, i la formació i la pràctica també ho són. A més, la dedicació és diferent: cada bomber o bombera a Espanya fa 18 intervencions cada any, mentre que per a cada membre de la UME són 0,0084 anuals (Torres, 2019). La UME compta amb 27 aeronaus (Ministeri de Defensa, 2021), en un total que inclou uns 1.000 vehicles. Són pocs o massa, en funció del criteri que es faci servir, però es pot sostenir que aquests mateixos recursos prestarien molt més servei en mans civils. A més, segons l'acord del Consell de Ministres, la UME té la "capacitat per utilitzar altres mitjans en cas d'emergència tant de les mateixes Forces Armades, com de la Guàrdia Civil (Servei de Muntanya i Servei Cinològic)". Cal imaginar tot això a disposició de serveis de bombers i Protecció Civil, per al dia a dia i no per a situacions excepcionals. A més, convé tenir en compte que els serveis locals arriben abans (perquè ja hi són, mentre que la UME s'ha de desplaçar des d'una de les seves set bases) i estan a primera línia (perquè coneixen la zona on operen).

3. Augment dels costos. La UME realitza "tasques que no li corresponen" (Núñez, 2019: 8), que fan altres actors amb qui duplica funcions, formació i estructura. D'una banda, actua molt menys a un cost molt superior. El 2019 la UME va fer 64 intervencions (la tercera xifra més alta de la seva història), 0,017 cada membre d'una plantilla de més de 3.500. El pressupost és d'uns 150 milions d'euros anuals (Torres, 2019). Aquest mateix any, només a Barcelona, 607 bombers i bomberes van fer gairebé 21.000 sortides, 34,5 per cap, amb un pressupost tres vegades menor (Forner, 2020; García, 2019). De l'altra, utilitza recursos més costosos que Protecció Civil per fer funcions pròpies de protecció civil. Per exemple, els vehicles terrestres militars utilitzats per la UME els primers anys (els models militars Santana "Anibal" i URO VAMTAC) van ser substituïts pel Volkswagen "Amarok", una versió adaptada d'un vehicle civil. Un VAMTAC era cinc vegades més car que un Amarok, i també el manteniment és més car i complicat (Infodefensa, 2016).

COMENTARI FINAL

La UME pot ser entesa com a "fracàs de l'Estat" (Rey, Thieux i Núñez, 2006). Suposa una militarització de la resposta pública a catàstrofes la raó de ser de la qual no està fonamentada en una major o millor formació, més capacitats tècniques o més confiança de la població. Té valor afegit, però el proporcionen els mitjans de què disposa, uns recursos molt més costosos del que es necessita per a les tasques exercides. La creació de la UME va tenir a veure amb l'oportunitisme polític i la millora de la imatge de les Forces Armades (això explica que sempre hi hagi

càmeres en les seves intervencions i la seva omnipresència als mitjans de comunicació, en comparació amb les tímides aparicions de les actuacions civils); o amb l'ànim centralitzador de la resposta, oposat a les competències autonòmiques. No es pretén aquí difamar la tasca dels qui treballen a la UME ni deixar de reconèixer la seva feina i agrair-la. Es tracta, en canvi, d'un problema estructural i de legitimitat d'assumptes politicomilitars a costa de degradar a qui corresponen aquestes mateixes funcions. Si aquests serveis són deficientes, cal enfortir-los, no substituir-los, ni militaritzar-los, ni tan sols complementar-los.

7. LA MILITARITZACIÓ DE L'ESPAI FRONTERER A ESPANYA

Ainhoa Ruiz Benedicto

Quan parlem de militarització de l'espai fronterer, ens referim al fet que l'Estat desplega a la seva frontera una sèrie d'elements de vigilància, control i disrupció de l'espai fronterer, que en la majoria dels casos empenen mètodes que barregen allò policial amb allò militar. A aquests elements els acompanyen narratives que assenyalen que les persones que migren suposen una amenaça per a la seguretat, la qual cosa pretén justificar el desplegament de la militarització fronterera. Per a Heyman, per exemple, la militarització de fronteres es produeix, específicament, de dues formes: emprant militars en activitats que normalment són pròpies de cossos civils, com el narcotràfic a les fronteres, així com mitjançant l'ús d'eines, tecnologia, tàctiques i un altre tipus de models organitzatius que són propis dels militars (Heyman, 2012: 273).

Dins d'aquests grups de sistemes de control fronterer, trobem dos tipus, els físics i els tecnològics. Els elements físics es poden resumir en murs, concertines, tanques de filferro, rases, així com el desplegament de soldats o cossos de seguretat i altres elements destinats a condicionar o dirigir el moviment (Nail, 2019: 194). El segon grup de sistemes són els tecnològics, aquells que s'insereixen en murs i tanques i que acompanyen a tota la infraestructura de militarització fronterera, com càmeres, detectors de calor, de moviment, visors de freqüència cardíaca, radars o drons, entre altres. A més, en el cas espanyol, i com es veurà més endavant, el mar mateix s'ha erigit com una barrera, militaritzant les rutes migratòries marítimes com és el cas de la ruta de Canàries.

CARACTERÍSTIQUES DE LA MILITARITZACIÓ FRONTERERA ESPANYOLA

Els murs fronterers de Ceuta (1993) i Melilla (1996) han estat els primers a construir-se en territori de la Unió Europea després de la caiguda del mur de Berlín el 1989 (Saddiki, 2017: 63), amb la finalitat de controlar, interceptar i impedir els moviments migratoris. D'aquesta manera Espanya comença a definir el que després seran les principals polítiques de la denominada «Europa Fortalesa» convertint-se en paradigma i referent per a la resta dels Estats membre de la Unió Europea (Lancho, 2017). L'estructura fronterera de Ceuta i Melilla va augmentar la seva alçada fins a 6 metres després de la denominada «Crisi de la Tanca» de 2005, en un intent de travessar les tanques per part de centenars de persones migrades, moment en què van morir cinc d'elles tirotejades per la Guàrdia Civil (Abad i Rodríguez, 2005). Aquests fets mostren el caràcter militar que es forma entorn d'aquest espai fronterer, en el qual l'ús de la força i els mètodes de coerció són la resposta política enfront d'una qüestió de tipus humanitari.

Un dels elements més polèmics de les tanques, i fruit de diversos debats, han estat les concertines (filferro amb fulles), pels danys i lesions que causen en les persones que intenten creuar el mur, per aquesta raó, el gener de 2020 va començar la seva desinstal·lació completa. En aquest sentit, és important ressaltar que el debat sobre els mecanismes de militarització de les tanques i murs per part dels governs normalment gira entorn del suposat «humanitarisme» dels sistemes de barreres que s'implementen, i de si aquests poden o no infringir més o menys mal a les persones que els intenten creuar. Cal destacar que el propi sistema de tanques i els dispositius que es despleguen en elles,

són elements implementats per exercir la coerció cap a les persones que intenten migrar (Andersson, 2015:30). Es tracta de sistemes que poden infligir mal físic de diverses formes, ja que impliquen l'ús de la força, la vigilància i el control, així com la intercepció i la disrupció del moviment, de manera que contribueixen a generar violència més enllà dels danys físics.

A més de les barreres físiques i els sistemes de control i vigilància hi ha un desplegament de Forces Armades i Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat

(Guàrdia Civil, Policia Nacional i Forces Armades) tots ells implicats d'alguna manera en activitats de control en els espais fronterers. Amb la següent taula es pretén analitzar quin nivell de militarització es dona mitjançant el desplegament d'aquests cossos a Ceuta, Melilla i Canàries, els considerats espais fronterers. Per a això es comparen els desplegaments d'aquests cossos amb comunitats de la resta de l'Estat sobre el total de població, de manera que puguem conèixer quant representen els cossos de seguretat desplegats.

Taula 1. Murs construïts en l'espai fronterer

Estat constructor	Estat/Zona	Any estimat d'inici	Raons exposades pel govern constructor
Espanya	Ceuta-Marroc (ACNUR, 2017; (Efe, 2016; Ferrer-Gallardo, 2011)	1993 (Alscher, 2005; Economist, 2015)	Immigració (Alscher, 2005; Arias, 2017; Ferrer-Gallardo, 2011)
	Melilla-Marroc (ACNUR, 2017; Blasco de Avellaneda, 2013; Ferrer-Gallardo, 2011)	1996 (Alscher, 2005; Economist, 2015)	Immigració (ACNUR, 2017; Blasco de Avellaneda, 2013; Ferrer-Gallardo, 2011)

Font: elaboració pròpia a partir de les fonts de la taula

Taula 2. Forces Armades i Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat desplegats sobre el percentatge de població local de l'espai fronterer i en comparació amb altres Comunitats

Comunitat Autònoma	Forces Armades i Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (2020)	Població de la CCAA (2020)	% Forces Armades i Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat sobre el total de població
Ceuta	4.152	84.202	4,9%
Melilla	4.238	87.076	4,9%
Aragó	14.051	1.329.391	1,1%
C. Madrid	65.001	6.779.888	1,0%
Extremadura	9.160	1.063.987	0,9%
Castella i Lleó	17.951	2.394.918	0,7%
Canàries	14.996	2.175.952	0,7%
R. Múrcia	9.155	1.511.251	0,6%
Andalusia	49.610	8.464.411	0,6%
Galícia	14.706	2.701.819	0,5%
La Rioja	1.714	319.914	0,5%
P. Astúries	4.506	1.018.784	0,4%
C. F. Navarra	2.863	661.197	0,4%
Castella-La Manxa	8.603	2.045.221	0,4%
Illes Balears	4.782	1.171.543	0,4%
C. Valenciana	18.752	5.057.353	0,4%
Cantàbria	1.656	582.905	0,3%
País Basc	4.980	2.220.504	0,2%
Catalunya	8.502	7.780.497	0,1%

Font: elaboració pròpia a partir del Butlletí Estadístic del Personal al Servei de les Administracions Públiques, 2021 i xifres oficials de població resultants de la revisió del Padró municipal a 1 de gener de l'Institut Nacional d'Estadística, 2021

La taula mostra un desplegament alt de Forces Armades i Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat en els espais fronterers (Melilla, Ceuta i Canàries) en relació amb la població del territori. De manera que a Ceuta i Melilla és on més desplegament de cossos es dona en comparació amb la quantitat de població local, totes dues ciutats presenten un desplegament d'un 4,9%. En el cas de Canàries, el percentatge sobre la població és d'un 0,7%, que continua sent dels més alts de l'Estat.

Entre els sistemes tecnològics trobem que es despleguen càmeres de vigilància (sistema de vigilància SIVE), detectors de moviment, sensors òptics i acústics, torres de control i més de 70 càmeres de vigilància al llarg de l'espai fronterer de Ceuta i Melilla.

Com s'ha esmentat, a més de la construcció de tanques, en el cas de l'Estat espanyol el mateix mar s'ha establert com un mur (Pallister-Wilkins, 2017: 63). Tant el Mediterrani com l'Atlàntic, s'han convertit des dels anys 90 fins a dia d'avui, en regions cada vegada més importants on establir una gestió fronterera militaritzada. La militarització s'aplica mitjançant el desplegament de diferents operacions marítimes en col·laboració amb l'Agència Europea de la Guàrdia de Fronteres i Costes (Frontex) al Mediterrani, per al control i vigilància dels crims transfronterers, entre els quals s'inclou la migració. Això es realitza mitjançant operacions en les quals, usualment, participa la Policia Nacional o la Guàrdia Civil, i en algunes ocasions es col·labora amb l'exèrcit, juntament amb Frontex, a

través d'operacions com: Índalo, Hera, Sofía o West Sahel, entre altres (Guàrdia Civil, 2017; Guàrdia Civil, 2018).

COMENTARI FINAL

En lloc de prioritzar mètodes humanitaris en la gestió dels fluxos migratoris, països de tot el món han optat per aixecar murs socials, polítics i físics, argüint que es fa per raons de seguretat. La construcció de murs és una dinàmica que, una vegada posada en marxa resulta difícil, no sols de frenar, sinó de rectificar i derrocar. Enderrocar els murs serà una tasca cada vegada més complicada a mesura que s'avanci en la seva construcció i en l'acceptació que són un mitjà necessari per aconseguir la protecció de determinades societats. A més, el món avança cap a la consolidació de determinats privilegis, en lloc de la seva eliminació. De manera que tant la seguretat com el moviment s'usen com a elements diferenciadors, que els converteixen en eines al servei de les persones més privilegiades. Davant aquest escenari descoratjador, tant els governs com les societats de tot el món han de preguntar-se si els murs i altres mesures que s'estan desplegant en els espais fronterers estan contribuint a generar violència en l'escenari internacional i sobre els cossos i vides de les persones que migren i busquen refugi. Igualment, es fa necessari plantejar si aquestes mesures estan contribuint a donar resposta a les grans problemàtiques de seguretat globals o, més aviat al contrari, estan generant noves situacions d'inseguretat i violència.

8. LA MILITARITZACIÓ I SECURITITZACIÓ DE LA MIGRACIÓ

Adrián Caballero

Els Centres d'Internament d'Estrangers (CIE) són unes instal·lacions públiques, en teoria poc conegudes, del Ministeri de l'Interior espanyol. Són definides com de "caràcter no penitenciari" i en aquests centres es retenen persones estrangeres que es troben sota una ordre d'expulsió i amb l'objectiu de deportar-les. Els moviments socials, especialment els centrats en Drets Humans i antiracisme, no coincideixen amb la definició oficial dels CIE i defineixen aquests espais com a "presons per a migrants", identificant l'única raó per a la retenció i negació de la llibertat l'origen i la absència d'un permís de residència. Quan parlem de militarització i securitització de la migració,

un dels elements més destacats són els CIE. Als CIE es reproduïxen diverses tendències, des de la seva "securitització" extrema al seu paper imprescindible en l'externalització i la militarització de fronteres. Els CIE, per la seva funció, reforcen el control de fronteres i criminalització del fet migrant, ja que doten d'un sistema coactiu d'internament i expulsió al territori, que complementa el control de fronteres i de resposta conjunta a la migració, tractant aquesta com un problema i proposant una solució basada en accions de tipus violenta, coactiva i repressiva.

ELS CIES A L'ESTAT ESPANYOL

Actualment a l'Estat espanyol hi ha un total de set CIEs: Algesires-Tarifa, Barcelona, Las Palmas, Madrid, Múrcia, Tenerife i València. La majoria han estat

durant un gran període de temps en mal estat, o ho continuen estant, requerint reformes com la que es va efectuar a València el 2020. Les reformes en cap cas eliminen els aspectes penitenciaris, coactius i repressius de moltes de les realitats e infraestructures d'aquests espais.

El funcionament dels CIE, tot i estar definit com un espai "no penitenciar", obeeix a una estructura semblant a la del funcionament d'una presó. De fet, es donen casos com el d'Archidona, CIE ja tancat, en què es van reciclar infraestructures carceràries. A més, les persones internades no tenen llibertat de moviment per sortir del CIE malgrat no haver comès cap delictes, ni haver estat condemnats, i les unitats de la Policia Nacional destinades a aquests espais impedeixen la sortida, a més que les celles són tancades per la nit i els CIE estan envoltats de tanques de més de tres metres d'alçada.

Els CIE complementen l'estratègia d'externalització i militarització de fronteres, amb un paper coactiu i repressiu cap a les persones migrants a qui, en algunes ocasions, se'ls neguen drets com en casos de protecció internacional o de menors que són internats per la força en aquests espais. A més, l'estructura de funcionament dels CIE es basa en un sistema de tracte a la migració basat en la securització i criminalització, marcat per la metodologia basada en la retenció i la

negació de llibertat, així com el tracte i equipament als centres.

Segons Mikel Araguas, Secretari General de la Federació SOS Racisme, assenyala que als CIE hi ha presència d'equipament antiavalots similar al dels centres penitenciaris, aquest material inclou porra, escut, casc, armilla o defenses, mentre que les armes de foc curtes són poc comuns, però existeixen als centres. També destaca el sistema de càmeres de vigilància que compten amb punts morts però que, juntament amb la resta de material policial, mostren una clara gestió securitzada dels centres, també assenyala el difícil accés a les gravacions de les càmeres.

Entre el tipus d'intervenció i el tracte en aquests centres destaquen les descripcions dels moviments socials i associacions que visiten els CIE. La *Campanya CIEsNo* de València, que aglutina desenes de col·lectius i associacions, va assenyalar que el 2019 es van produir "mig centenar de denúncies per tracte intimidatori, degradant o racista; es va tancar 12 víctimes de tracta, 11 menors i 2 malalts de VIH" a més de la mort de Marouane Abouobaida, jove de 23 anys que va morir al CIE de Zapadores després de patir una pal·lissa que no va ser ben tractada ni mèdica, ni psicològicament per els responsables del CIE segons la *Campanya (CIEsNo, 2020)*.

Mapa 2. Centres d'Internament d'Estrangers a l'Estat espanyol

Per la seva banda, el Servei Jesuïta a Migrants (SJM) denuncia una sèrie de "drets de les persones internes pels quals vetllar" al seu Informe CIE 2020, entre els quals inclou "cura de la salut, instrucció exhaustiva de denúncies per tortures i tracte inhumà o degradant, reconeixement de la minoria d'edat, informació i tramitació de les sol·licituds de protecció internacional" (SJM, 2020).

També, sobre el funcionament del CIE i les xifres relacionades amb internaments i expulsions el SJM (SJM, 2020), denuncia: que "Any rere any la Direcció General de Policia es resisteix a comunicar les xifres sol·licitades revelant una manca de transparència impròpia d'un Estat Democràtic", això malgrat haver-les sol·licitat dins del termini i en la forma oportuna, i estar obligada la policia a fer públiques aquestes dades per la Llei 19/2013 de 9 de desembre de transparència accés a la informació pública i bon govern, al Capítol III sobre Dret d'accés a la informació pública (Jefatura del Estado, 2013).

Entre els incidents més destacats durant el 2020 als CIE destaquen la manca de mesures respecte a la pandèmia de la Covid-19, la no informació del dret a Protecció Internacional, internament de menors, denúncies de vexacions, tortures, agressions i tractaments inadequats, i la no investigació d'aquests, aliments en mal estat, absència de traducció i interpretació, deportacions a tercers països i no al país d'origen o un brot de tuberculosi al CIE de Zapadores a València (SJM i CIEsNo, 2020).

És destacable la intervenció del Defensor del Poble, que va denunciar la presència de menors i sol·licitants

d'asil als Centres d'Internament d'Estrangers, un internament fora de lloc perquè són perfils als quals no es poden deportar. En total el 2020 es va detectar un total de 776 interns que van presentar una sol·licitud d'asil i 163 menors d'edat, fet que constitueix un 62,3% i un 13,1% del total de 1.244 interns durant l'any (Defensor del Poble, 2020).

COMENTARI FINAL

La conclusió és que aquests espais constitueixen una peça més de l'entramat de securització i militarització de fronteres que és tendència a Europa, ja que Espanya no és l'únic Estat de la UE amb aquests centres; Itàlia compta amb fins a 13 centres (Ministero dell'Interno, 2021). I no és coincidència, per la pràctica en comú d'externalització i militarització de fronteres dels dos països que constitueixen la frontera sud-oest de la Unió Europea, on són comunes les devolucions en calent i forçoses, o la violència, militarització i securització de tercers països a frontera finançades per la Unió Europea com en els casos del Marroc, Turquia o Líbia (CEAR, 2021).

Els CIE són un mecanisme clau per al model d'Europa Fortalesa i poder llançar un missatge coactiu a les persones que pensen a migrar, en afegir a la dificultat, mortalitat i patiment del trajecte la possibilitat de repressió, maltractament, deportació i fins i tot mort en un CIE. A més, contribueixen a la tendència de solucions securitzades a problemes socials, amb inversions milionàries en infraestructures i equipament d'aquest caràcter, com ara la inversió de la reforma a Zapadores, València (Mancebo, 2021).

LA MILITARITZACIÓ DE L'EDUCACIÓ I EL LLENGUATGE

9. EL MILITARISME A LES UNIVERSITATS

Juan Carlos Rois

La creixent expansió del militarisme a totes les esferes i els àmbits de la nostra complexa societat ha convertit el pla de la cultura i la comunicació en dos dels principals eixos de la política del Ministeri de Defensa (MD). S'ha volgut construir un relat justificatiu de l'interès per influir en el substrat cultural sota la denominació "cultura de la defensa". L'article 31 de la Llei Orgànica 5/2005 de 17 de novembre, de la Defensa Nacional, mana a Defensa a promoure el desenvolupament de la cultura de la defensa "amb la finalitat que la societat espanyola conegui, valori i s'identifiqui amb la seva història i amb l'esforç solidari i efectiu mitjançant el qual les Forces Armades salvaguarden els interessos nacionals". Per tant, una cultura entesa com a adoctrinament i seducció i no com a continguts i reflexió analítica o crítica, ni com a aprenentatge i formació, ja que es tracta de buscar la identificació passiva de la població amb els exèrcits, no d'avançar en el coneixement o, fins i tot, respecte de les alternatives amb què una societat tria què vol defensar, com ho vol fer i quin paper s'encomana a si mateixa en aquesta defensa, o sobre el canvi del paradigma de defensa pel de seguretat humana.⁸

8. Informe PNUD de l'any 1994, destinat a la seguretat humana.

Les successives Directives de la Defensa Nacional (màxim exponent del planejament de la Defensa) aprovades pels presidents de govern a l'inici de cada legislatura també han abundat en aquesta prioritat. L'última Directiva, signada per Sánchez el 2020, després de descriure un escenari estratègic que val tant per a un trencat com per a un descosit, estableix com una de les directrius d'actuació de la política de Defensa que "El govern prestarà un suport decidit al Ministeri de Defensa per a la promoció de la cultura i consciència de defensa, en el marc de la cultura de seguretat nacional, oferint una informació veraç i atractiva, i afavorint el coneixement del conjunt dels espanyols sobre l'activitat quotidiana de les forces armades i la seva repercussió en la protecció de l'avenç social i del benestar ciutadà", ni més ni menys.

EL DESPLEGAMENT INSTITUCIONAL DEL MILITARISME

La preocupació per l'adoctrinament social "atractiu", amb vista a l'acceptació acrítica de les institucions i els instruments del militarisme per part d'una societat desinformada i desinteressada, si no susceptible, però que acaba pagant les conseqüències econòmiques i ètiques, també socials i polítiques, de l'enorme dispositiu militar i de les ramificacions, s'ha canalitzat per diversos mitjans, tal com descriu en un text d'accés lliure de l'any 2020 (Rois Alonso, 2018):

a) Un especial esforç "comunicatiu" dirigit a teixir aliances amb els mitjans de comunicació, amb una finalitat de salvaguardar els interessos del MD i

d'explicar les notícies de la manera adequada als mateixos. Així ho disposa la Directiva de Comunicació Estratègica, signada el novembre de 2017 per la ministra Cospedal i encara vigent, on es defineix aquesta i el seu propòsit com "La integració de totes les funcions i capacitats de comunicació -civils i militars- amb altres activitats amb la finalitat de comprendre i determinar l'entorn de la informació, i informar, influir o persuadir les audiències identificades per assolir els objectius nacionals de Defensa." Juntament amb això resulta sorprenent el panell de periodistes "influent" agraiats amb l'exèrcit i els que mima amb cura perquè tractin bé les notícies de defensa. També s'ha creat el 2018 una Direcció de Comunicació institucional de la Defensa, així com un "portal" de la Cultura de Defensa, la pàgina web de la qual (Ministeri de Defensa, 2021) no té malbaratament.

- b) Una col·laboració molt proactiva amb centres educatius d'ensenyaments mitjans, més aviat enfocada a mostrar l'exèrcit com a sortida professional dels joves.⁹
- c) Un gran desplegament de convenis per desenvolupar actes i esdeveniments d'interès per a la defensa, amb entitats de la societat civil de qualsevol altra tipologia; convenis com els que manté amb la pràctica totalitat de l'oligopoli elèctric,¹⁰ amb les principals indústries militars i empresarials,¹¹ think tanks de pensament militarista,¹² així com mitjançant altres convenis de col·laboració que realitza el SAPROMIL (Ministeri de Defensa, 2021b),¹³ destinats al reciclatge "civil" del personal militar que els sobra, amb cambres de comerç, patronals, federacions de municipis, comunitats autònomes i altres ens institucionals.
- d) Una preocupació especialment insistent és la col·laboració amb les universitats, adreçada tant a la captació de docents afins, com a la realització d'actes de propaganda o prestigi de l'exèrcit i al reconeixement amb categoria universitària dels estudis militars. Actes als que els estudiants de graus i doctorats són de vegades obligats a assistir-hi, segons he pogut constatar i documentar.

El grau de militarització dels espais comunicacionals, culturals i socials en què treballa el Ministeri de Defensa és gegant. El Portal de Transparència del govern (Portal de Transparència, 2021) consigna, en el dia de consulta 9 de setembre de 2021, l'existència de 372 convenis vigents entre Defensa i altres organismes, un percentatge enorme dels quals (101) amb universitats.

COL·LABORACIÓ UNIVERSITAT-DEFENSA

Pel que fa a l'àmbit estrictament universitari, i si fem un repàs als convenis de col·laboració vigents, molts subscrits en els dos últims anys, podem afirmar que la pràctica totalitat de les universitats espanyoles, tant públiques com privades, tenen subscrits acords i convenis de col·laboració amb el Ministeri de Defensa.

Es poden qualificar aquests convenis en quatre categories:

- a) Uns primers, per a la realització de jornades i actes de promoció de l'ideari de la defensa a la universitat.
- b) Altres destinats a homologar formació militar a estudis universitaris i així aconseguir reconeixement de les titulacions o estudis militars.
- c) Els tercers, destinats a la realització de pràctiques d'universitaris civils en centres de la defensa.
- d) I una quarta categoria aparentment de col·laboració científica i investigació, que solen encobrir assajos hagiogràfics i lloes força discutibles des del punt de vista científic de les gestes guerreres, com és el cas actual del pretès encimbellament dels militars que van participar del desastre d'Anual (però sense la mínima crítica al que va suposar aquest conflicte militar i les greus responsabilitats de l'exèrcit espanyol i els accionistes de les empreses mineres a qui va servir) o Blas de Lezo fa una mica més, els terços i altres esdeveniments de dubtós gust.

He intentat consignar en un quadre els principals convenis, per províncies (seria més llarg de denominar cada universitat), que he trobat (he d'advertir que pel que fa a Defensa, on l'opacitat és aclaparadora, sempre cal parlar de mínims, donant per fet que segurament n'hi haurà més que o m'han passat desapercebuts o estan prou ben camuflats per no ser detectats), referits als darrers anys, i respecte dels àmbits de pràctiques acadèmiques o activitats docents, actes i esdeveniments. Un quadre que reflecteix un panorama descoratjador, amb almenys 101 convenis.

9. Al respecte tenen inclús una publicació en forma de fitxes "La defensa compromiso cívico" que pot descarregar-se en Libro_Educacion_Ciudadania.pdf (defensa.gob.es)

10. Iberdrola "per al desenvolupament d'activitats de formació, investigació i difusió", de 13 de maig de 2020; Gas natural amb similar denominació del 30 de gener de 2017.

11. Amb Indra, del 5 de gener de 2021, amb CEOE del 16 d'abril de 2021.

12. Amb l'Asociación de Periodistas Europeos del 27 de maig de 2021, Fundación de Estudios Estratégicos, del 2 de febrer 2021; subvencions directes i del Ministeri d'Exteriors amb el Real Instituto Elcano.

13. La pàgina del SAPROMIL detalla i enllaça la infinitat de convenis subscrits per Defensa amb aquest fi.

A més, hi ha acords per finançar diverses càtedres universitàries militars (Gutiérrez Mellado i càtedra extraordinària d'història militar a la Complutense de Madrid, Centre Universitari de la Defensa i universitats d'Alcalá o Saragossa, etcètera).

COMENTARI FINAL

Crida l'atenció la manca absoluta de pensament crític i alternatiu en aquests actes i esdeveniments de

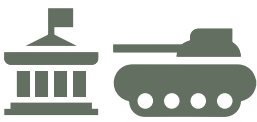
col·laboració civil-militar. La marginació de la part de la cultura de la defensa que nega el militarisme no sembla interessar. El que guanya el militarisme amb aquest afany "col·laboracionista" i acrític del món universitari amb el seu ideari és evident i ja ho hem analitzat. Jo segueixo preguntant-me què guanya la universitat i què guanya el coneixement amb aquesta dissortada trobada.

Taula 3. Convenis de Defensa amb universitats per Comunitats Autònomes

Comunitat Autònoma	Àmbit: pràctiques	Àmbit: Actes, esdeveniments i activitats docents
Andalusia	Almeria (1), Còrdoba (3), Huelva (1), Sevilla (4)	Càdis (2), Còrdoba (1), Granada (1), Jaén (1), Sevilla (5), Màlaga (1),
Aragó	Saragossa (1)	Saragossa (5)
Astúries		Oviedo (1)
Canàries		Las Palmas de Gran Canaria (1), Tenerife (1)
Cantàbria	Santander (1)	
Castella i Lleó	Lleó (3), Salamanca (1), Valladolid (1)	Ávila (1), Burgos (1), Lleó (1), Valladolid (1)
Castella-La Manxa	U. de Castilla La Mancha (1)	
Catalunya	Rovira i Virgili (1), Barcelona (1)	Barcelona (2)
Comunitat Valenciana	Alacant (1), València (2)	València (6)
Euskadi	Deusto (1)	Deusto (1), Universidad del País Vasco (1)
Extremadura	Universidad de Extremadura (2)	
Illes Balears	Universidad de las Islas B. (1)	Universidad de las Islas B. (1)
Galícia	A Coruña (4)	A Coruña (3)
La Rioja		Logroño (2)
Madrid	Diverses universitats (12)	Diverses universitats (11)
Múrcia	Múrcia (4)	Múrcia (1)
Navarra		Navarra (1)
UNED		UNED (2)
UIMP		UIMP (2)

Fuente: elaboración propia a partir de Rois Alonso (2021)

10. MILITARS A LES FIRES EDUCATIVES

Edgard Vega

Totes les guerres acaben amb un tractat de pau.

Més val llavors fer la pau abans de començar la guerra.

Josep Manuel Delàs

"Les armes no eduquen, les armes maten" és el lema de la plataforma *Desmilitaritzem l'Educació* conformada per diverses entitats pacifistes, antimilitaristes, sindicats d'ensenyament, estudiants i AMPAS, amb la finalitat de mostrar el seu rebuig enfront de la creixent militarització d'espais educatius tant formals com no formals.

La campanya *Desmilitaritzem l'Educació* porta des de l'any 2008 analitzant i denunciant la introducció del militarisme en la ment de nens/as i joves. La seva trajectòria d'activisme i incidència comença a Catalunya¹⁴ amb el rebuig a la presència de l'exèrcit en el *Saló d'Ensenyament* de Barcelona que buscava reclutar joves per a les Forces Armades espanyoles. També han dut a terme accions d'impacte en la *Fira de Formació i Treball* de Lleida, en *L'Espai d'Estudiant a Valls*, o la *Expojove* de Girona.

La lluita per desmilitaritzar les nostres ments s'ha estès al País Valencià. La participació des de l'any 2017 de les Forces Armades en la *Expojove* de València, ha posat en marxa la campanya "Desmilitaritzem l'Educació, desmilitaritzem Expojove"¹⁵ reunint més de 60 entitats del món educatiu, sindical, veïnal i social valencià que rebutgen la normalització de les guerres i les violències, causa i conseqüència d'aquest esperit i ments militaritzades que promouen una única via per a la resolució de conflictes: les armes.

DE QUÈ DONEN COMPTE ELS EXÈRCITS QUAN ASSISTEIXEN A FIRES O ALTRES ESPAIS EDUCATIUS?

Evidentment, mai de les bales que desapareixen, tampoc de posar en qüestió una ordre superior, encara que aquesta impliqui l'aniquilació de l'Altre/a. Per contra, tots aquests espais són aprofitats amb intencionali-

tat per a presentar una imatge de les forces armades edulcorada que s'embeni sota la façana de la disciplina, l'obediència i la "ajuda" com a principis profitosos per als nens, nenes i adolescents.

La propaganda que la joventut rep del Ministeri de Defensa és enganyosa, ja que desprèn una imatge idíl·lica de la vida militar sense donar lloc al pensament crític sobre el paper de les forces armades en els conflictes bèl·lics. Als més petits se'ls presenten activitats com acolorir carros de combat o completar gincanes que inclouen el tir a la diana quan ben sabut és que, dins de l'ambient militar, la diana sempre sol ser una persona.

D'altra banda, si atenim al fet que, a la fi del 2020, en el món es van registrar 34 conflictes armats (Escola de Cultura de Pau, 2021), veurem que molts d'ells es tracten de conflictes llargs que segueixen sense resoldre's i que els mitjans militars poc o res han fet per a "pacificar" el territori. A més, si pensem en guerres com la de l'Afganistan, l'Iraq, Síria, Iemen; i altres guerres oblidades, com les que ocorren al Sahel Occidental; són les pròpies víctimes les que testifiquen que lluny de resoldre els conflictes, el militarisme només els agreuja. I en cap cas s'informa rigorosament de les conseqüències que es desprenen de les accions militars.

Els exèrcits tampoc donen compte de la desorbitada despesa militar mundial, que en 2020 se situa en gairebé 2 bilions de dòlars. I en el cas d'Espanya en 21.623 milions d'euros. Un despropòsit que ni en l'estat d'emergència per la Covid-19 ha fet doblegar als nostres governs la seva decisió de destinar tots aquests recursos, que preparen la guerra, a despeses socials tan elementals i, avui dia, més que necessaris. Despeses com són l'enfortiment dels nostres sistemes sanitaris per a fer front a la pandèmia, o per a mantenir-nos fora de perill enfront d'altres emergències globals com el canvi climàtic.¹⁶

Per tot això, és necessari dir amb claredat que el militarisme busca una rentada d'imatge en espais educatius com les fires. Saben que no poden donar respostes convinents sobre si és necessària la seva existència per a canviar l'escenari descrit anteriorment i, per tant, es marquetean. I ho fan com qual-

14. Per a més informació visitar la web de la campanya: <http://desmilitaritzem.blog.pangea.org/>

15. Per a més informació de la campanya al País Valencià: <https://www.mocvalencia.org/es/content/desmilitaritzem-educaci%C3%B3-desmilitaritzem-expojove>

16. Veure infografia GDAMS: <http://centredelas.org/publicacions/infografia-gdams-per-a-la-guerra-res-defensem-la-gent-i-el-planeta/?lang=es>

sevol altra empresa ho faria. Ho fan de la mateixa manera que quan la British Petroleum dóna xerrades en col·legis sobre energies renovables. O com quan Iberdrola i Endesa patrocinen esdeveniments com l'última COP25 en un evident exercici de *greenwashing* per a empreses contaminants.

LA CULTURA DE DEFENSA I FER LA PAU

La presència de l'exèrcit en el sector educatiu s'emmarca en la pretensió de potenciar l'eufemística "cultura de la defensa" i "l'esperit militar" entre la joventut. Un projecte que sorgeix en 2015 després de la signatura per part dels ministeris de Defensa i Educació d'un conveni perquè l'alumnat de primària i secundària es familiaritze amb el paper de les Forces Armades i els conceptes de Seguretat i defensa. Aquesta formació també inclou al professorat per a facilitar-li coneixements sobre aspectes bàsics de Defensa i d'impulsar l'elaboració i difusió de materials didàctics "orientats a la millora de la cultura de Defensa i de la consciència de Defensa" (Ministerio de Defensa, 2015).

Amb el canvi de govern en l'Estat Espanyol, la ministra de Defensa María Dolores de Cospedal va reactivar el conveni tres anys més tard, propiciant que des de les Comunitats Autònomes s'inclouï la "cultura de Defensa" en tots els projectes educatius, programacions del professorat i fins sigui considerada dins de la categoria de temes transversals.

Enfront d'aquest fet, a Catalunya diverses entitats i sindicats educatius aconseguïen l'aprovació de la moció 55/XI celebrada en 2016 (Lafede.cat, 2016) per la Plataforma *Desmilitaritzem l'Educació*. La moció, va suposar un pas històric per a un món sense violència i l'erradicació de la cultura de la guerra. No obstant això, cinc anys després de la seva aprovació, l'aplicació efectiva de la moció no ha estat la desitjada i, actualment, s'estan fent intents per aconseguir accions concretes per part dels partits que la van aprovar. Així mateix, en el marc del Dia Escolar de la Noviolència

s'ha llançat una campanya de Xarxa de Centres Objec-tors (*Desmilitaritzem l'Educació*, 2021) promoguda per la plataforma *Desmilitaritzem l'Educació*. La campanya, que busca generar una xarxa de centres educatius que declari aquests espais lliures d'armes, pretén deixar de normalitzar l'entrada d'armes a les escoles, un espai que, es considera, ha de ser defensor del valor de la pau i generador de pensament crític.

La UNESCO en la seva carta constitucional de 1945 va promulgar: "ja que les guerres neixen en la ment de les persones, és en la ment de les persones on han d'erigir-se els valors de la pau". Setanta-sis anys després, aquesta afirmació no pot estar més d'actualitat. La incorporació de la "cultura de Defensa" encara que, més ben dit, cultura de la guerra (deixant de costat els eufemismes), fa que continuem vivint en el "*si vis pacem per a bellum*" (si vols la pau, prepara't per a la guerra).

COMENTARI FINAL

Precisament, la campanya *Desmilitaritzem l'Educació* intenta conscienciar sobre aquest perill; ja que les ments militaritzades necessiten d'un enemic. I una educació l'ensenyament de la qual estigui en harmonia amb les regles violentes ens farà normalitzar la violència i justificar les guerres. Perquè ens haurà educat per a competir, per a guanyar o per a aconseguir objectius que importen més que la relació amb les altres persones. El preàmbul de l'actual llei d'Educació (Agència Estatal Boletín Oficial del Estado, 2020) s'oposa a tot això en defensar que s'ha d'educar per a "la convivència, el respecte, la prevenció de conflictes i la resolució pacífica d'aquests, així com per a la no violència en tots els àmbits de la vida personal, familiar i social..."

Per tant, més ens val fer la pau. I més val començar fent-la en els nostres espais educatius, propiciant la convivència i el diàleg, i no la confrontació, fomentant el respecte i la resolució pacífica dels conflictes, perquè la guerra mai sigui una opció.

11. MILITARITZACIÓ DE L'EDUCACIÓ EN EL CONTEXT ESCOLAR

Camino Simarro Ortiz

Els continguts curriculars i el mateix sistema educatiu sovint s'han convertit en un escenari de disputa política i ideològica. Una mostra d'això són les constants reformes de les lleis d'educació o els successius intents del Ministeri de Defensa per articular accions dirigides a convèncer a la societat espanyola sobre la necessitat de la defensa, a través d'instruments com el Pla Director de Cultura de Defensa aprovat en 2002 o el més recent Pla Integral de Cultura de Seguretat Nacional de 2021.

Abans d'aprofundir en el tema que ens ocupa, resulta interessant realitzar un matís conceptual: entenem per militarització l'excés o desproporció de la influència militar; per tant, quan parlem de militarització de l'educació ens referim al procés pel qual l'estament militar penetra en els diferents espais educatius i a com incideix en ells per a introduir valors militars. No obstant això, en parlar de militarització dels centres educatius, normalment es fa referència a la presència de cossos militars o actors armats en aquests espais. El màxim exponent de la militarització dels centres educatius es dona sobretot en contextos de conflicte armat o societats altament militaritzades, amb l'ús de centres educatius com a llocs de reclutament i entrenament, com a magatzems d'armament o fins i tot com a casernes militars. Si bé aquest no seria el cas que ens ocupa, tampoc ens atreviríem a afirmar que els nostres centres educatius estiguin exempts de militarització.

A grans trets, en l'espai educatiu espanyol podem trobar, de manera més o menys explícita, diferents vies de militarització, les quals persegueixen l'objectiu d'aconseguir una major proximitat i acceptació de la professió entre la població jove, millorar la imatge pública de les Forces Armades (FAS) i incorporar valors, perspectives i ideals propis del militarisme en l'àmbit educatiu.

DESENVOLUPAMENT DE CONTINGUTS CURRICULARS ESPECÍFICS PER A LA PROMOCIÓ D'UNA CULTURA DE LA DEFENSA

Especialment rellevant resulta l'èmfasi posat pel Ministeri de Defensa per a incloure una perspectiva militarista en el currículum educatiu dels diferents

nivells de l'educació formal mitjançant el desenvolupament de continguts específics dissenyats per a millorar l'acceptació de la cultura militar i la cultura de la defensa en la nostra societat. Podem citar diversos exemples:

En 2007, la Asociación de Diplomados en Altos Estudios de la Defensa Nacional (ADALEDE) va impulsar un llibre de text per a l'assignatura "Educación para la Ciudadanía", titulat "La defensa, compromiso cívico y solidario al servicio de la paz", subvencionat pel Ministeri d'Educació i Ciència i editat pel Ministeri de Defensa. Aquesta publicació anava dirigida a l'alumnat des del tercer cicle de primària fins al batxillerat.

En 2011 el Ministeri de Defensa, a través de l'Instituto Español de Estudios Estratégicos, va publicar un altre document titulat "Las fuerzas armadas en defensa de la paz y la seguridad. Libro de apoyo para docentes del sistema educativo español".

Iniciat en 2015, en 2018 es va publicar el projecte "Conocimiento de la Seguridad y la Defensa en los centros educativos. Materiales curriculares (Educación Primaria)" elaborat pel Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, al costat del Ministeri de Defensa amb la finalitat de "promoure el coneixement i sensibilització dels joves escolars sobre els temes relacionats amb la pau, la seguretat i la defensa" i difondre "la cultura de defensa i els valors associats a ella".

Finalment, l'exemple més recent: tant la Llei 36/2015, de 28 de setembre, de Seguretat Nacional, que destina el seu article 5 a la promoció de la "Cultura de Seguretat Nacional", com l'Estratègia de Seguretat Nacional de 2017, assenyalen el foment de la cultura de Seguretat Nacional com una de les prioritats d'actuació; pel que en 2021 s'impulsa el Pla Integral de Cultura de Seguretat Nacional (Ordre PCM/575/2021, de 8 de juny de 2021). Aquest pla assenyalava específicament a les comunitats educatives com unes de les principals "comunitats de referència" sobre les quals incidir; i entre les línies d'acció, la primera va dirigida a la formació "per a aconseguir una percepció correcta i fonamentada sobre la Seguretat Nacional" fomentant la inclusió de continguts "dirigits a l'adquisició d'un coneixement ampli sobre la seguretat humana i sobre les diferents eines de les quals disposa l'Estat per a preservar els drets, les llibertats i el benestar de la ciutadania" en els currículums des de l'Educació Primària fins als de l'Educació Superior Universitària.

Cal evidenciar les tergiversacions lingüístiques i els paral·lelismes que poden generar confusió, com l'ús de l'expressió "cultura de defensa" o "cultura de seguretat nacional" com a assimilació a l'expressió "cultura de pau"; o el discurs entorn del paradigma de la seguretat (Seguretat Militar vs Seguretat Humana). Així mateix, en els exemples anteriors s'associen contínuament els conceptes de defensa, seguretat i pau, però sempre des d'una aproximació militarista que poc o res té a veure amb la perspectiva que aporta la cultura i l'educació per a la pau.

OFERTA D'ACTIVITATS CULTURALS COMPLEMENTÀRIES AL CURRÍCULUM EDUCATIU

Al marge dels continguts curriculars, trobem un altre ventall d'oportunitats que l'estament militar utilitza per a endinsar-se en l'espai educatiu com per exemple, la celebració del Dia de la Pau o del Dia Escolar de la Noviolència i la Pau, commemoracions que lamentablement s'aprofiten per a organitzar visites a les bases militars o realitzar exhibicions militars dirigides al públic escolar; o els concursos de diferents disciplines artístiques organitzats sota les convocatòries dels "Premis Exèrcit" pel Ministeri de Defensa.

Cal destacar el concurs literari escolar impulsat per la Direcció General de Reclutament i Ensenyament Militar del Ministeri de Defensa dirigit als alumnes que cursen 4t d'ESO, 1r i 2n de Batxillerat i F. P. de Grau Mitjà, titulat "Carta a un militar". Els qui participen en aquest concurs han d'escriure una carta a un militar anònim "destacant d'alguna manera el paper rellevant que van tenir les diferents actuacions de les Forces Armades", segons el tema proposat en cada edició.

En l'edició de 2020, el lema d'aquest concurs va ser "Missió: Salvar Vides. L'Operació Balmis contra la Covid-19". Sens dubte, un intent de contribuir a projectar una imatge social més amable de l'ofici militar.

Un altre aspecte que cal destacar en l'anàlisi de la militarització de l'espai educatiu és el llenguatge militarista utilitzat en aquesta mena d'activitats. Per exemple, en el dossier repartit a l'alumnat per a la seva participació en el concurs, es defineixen les 4 línies d'actuació de les FAS "en la seva *batalla* contra la Covid-19", o "la clau en la *lluita* contra un *enemic* invisible" (èmfasi afegit).

SOBRE LA PRESÈNCIA DE COSSOS POLICIALS ARMATS EN ENTORNS ESCOLARS

Com dèiem, un dels principals objectius de l'Estat és inculcar la necessitat de la Defensa Nacional a la seva població i aconseguir una bona acceptació, tant de les FAS com de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (FCSE) i els Serveis d'Intelligència. Per exemple, és d'actualitat veure cossos de seguretat uniformats i armats a l'entorn dels col·legis, regulant el trànsit en les rutes d'accés a aquests, o dins d'ells impartint sessions educatives de temàtica variada: d'educació viària, sobre la seguretat en internet, sobre assetjament o *bullying* o fins i tot sobre cultura de pau i resolució de conflictes.

Aquesta presència quotidiana d'armes capta l'atenció de nenes i nens, els qui assumeixen la cultura de la violència que transmet la possessió de l'arma com una cosa quotidiana. Aquesta imatge pot veure's reflectida fàcilment fins i tot en el joc simbòlic espontani infantil en el qual les armes apareixen recurrentment.

Més enllà que les policies locals portin armes per a realitzar algunes de les seves tasques, sembla que les funcions i temàtiques que s'assenyalen aquí no precisen de personal armat per al seu correcte acompliment. Per això, cal qüestionar-se com a societat quins valors i actituds estem transmetent, quin tipus de relacions humanes s'estan fomentant així des de la comunitat i des dels propis centres educatius?

COMENTARI FINAL

La cultura de pau està basada en la promoció de valors com la dignitat humana, la justícia, el diàleg, la cooperació o la solidaritat i també el rebuig de la violència en qualsevol de les seves expressions. I per a això, és imprescindible revelar aquells mecanismes que, de manera més o menys explícita, alimenten una cultura de violència des de la quotidianitat en els espais educatius.

Com a comunitat educativa, i des dels propis centres educatius, hauríem de ser capaços de reflexionar sobre aquests aspectes i potser plantejar alternatives, a la recerca d'aportar una major coherència entre discurs i acció. Les armes no poden formar part de l'educació en una societat que vol ser pacífica.

12. RODA DE VIOLÈNCIA I MILITARITZACIÓ A LES XARXES SOCIALS

Anna Montull Garcia

Actualment, 4600 milions de persones a tot el món són usuàries actives d'Internet, és a dir, el 59,5% de la població global (Statista, 2021). D'aquestes, més de 3600 milions utilitzen les xarxes socials i ho fan una mitjana de 144 minuts al dia (Statista 2021b). Amb un indiscutible poder d'influència i capacitat de penetració social, les xarxes socials han revolucionat la nostra manera de pensar, produir i consumir informació, notícies i vides. Allà es troba l'última actualitat filtrada segons els propis interessos; un menú a la carta elaborat per un oligopoli que actua sota un marc regulador pràcticament nul.¹⁷

Operant dins de l'actual capitalisme de la vigilància (Zuboff, 2020) en una versió digital postmoderna del món de 1984 d'Orwell, les xarxes socials accedeixen a les nostres experiències de navegació i arriben a conèixer la nostra ideologia, *hobbies* i preferències, que es tradueixen en dades predictores de comportament que al seu torn es convertiran en productes que seran utilitzats o venuts segons convingui. Tristan Harris, un dels molts desertors de Silicon Valley, afirma que "si tu no pagues pel producte, tu ets el producte" (Orlowski, 2020). Amb el màxim objectiu de captar l'atenció, es despleguen diversos mètodes: publicitat dirigida, desinformació, notícies falses, viralització de l'espectacle i fins i tot perfils falsos o *bots*. A l'era de la postveritat, la veritat és el menys important. Els algorismes, entrenats per afavorir el filtratge social, creen càmeres de ressonància o bombolles socials que esbiaixen completament la realitat de l'usuari: redueixen la diversitat i punts de vista, reforcen les creences preexistents i accentuen un "nosaltres" vs. "ells". Així, el poder opac d'aquest feudalisme digital acaba sent un terreny fèrtil per normalitzar, disseminar i aguditzar la nostra ja enquistada cultura patriarcal violenta i militaritzada, que va des de la discriminació i el discurs de l'odi fins a la polarització per acabar en la deshumanització. Aquestes xarxes socials no neutrals són capaces de modelar els nostres pensaments i creences fins al punt de reprogramar les nostres ments. En aquest sentit, la sociòloga

17. A nivell de la UE, s'han imposat sancions multimilionàries a alguns dels magnats de les plataformes digitals per frenar les seves pràctiques abusives i està desenvolupant la "Llei de Serveis Digitals: per a un entorn en línia segur i responsable" que aplicaria també per a les xarxes socials. Més informació a: <https://bit.ly/2ZkYoy>

Soshana Zuboff afirma que "a través de les xarxes socials podem afectar la conducta i les emocions del món real a nivell mundial sense despertar la consciència de l'usuari" (Orlowski, 2020).

VIOLÈNCIA I POLARITZACIÓ

A l'Estat espanyol, les institucions i classe política, els cossos de seguretat i els mitjans de comunicació han sabut aprofitar les possibilitats que els brinden aquestes plataformes per amplificar els seus relats i penetrar en les opinions i les conductes de la població. Tot i que un 67% dels internautes de l'Estat espanyol que s'informen a través de les xarxes socials manifesten estar alarmats per la desinformació que circula per aquestes plataformes, això no ha impedit que certs discursos hagin aconseguit penetrar en amplis espais socials (Vara Miguel, 2021). La violència ja present a l'espai físic augmenta en passar per les xarxes i retorna al món físic de forma multiplicada.¹⁸ La pandèmia o el Referèndum català són dos casos il·lustratius de com les xarxes són un espai idoni per normalitzar la cultura de la violència i el paradigma militar-patriarcal.

Sota l'anomenada "guerra contra el coronavirus", la pandèmia ha estat narrada des del motiu bèl·lic. Des de l'anunci d'aquesta guerra-ficció per part de l'administració, els ciutadans eren cridats a ser soldats i a romandre units contra l'enemic. Es va securitzar una qüestió pròpiament sanitària i es va tractar des del paradigma de la seguretat militar, naturalitzant i normalitzant un llenguatge i context de guerra que acabaríem per interioritzar. Legitimats per la institució, els cossos de seguretat van adquirir immediatament més presència a l'espai públic i a les xarxes socials, on els seus comptes van augmentar la seva activitat, visibilitat i abast. D'altra banda, l'extrema dreta va aprofitar per fer campanyes digitals contra la població migrada, refugiada o racialitzada, boc expiatori d'aquest conflicte. Al principi, hi va haver una gran criminalització de la població d'origen xinès i asiàtic a través de notícies falses.¹⁹ Fins i tot quan

18. En context d'eleccions, partits com Vox han difós campanyes racistes a *targets* concrets per alimentar el discurs antimigratori i aconseguir vots. Així mateix, se sap que partits de tot l'espectre polític han comprat bots per desviar o focalitzar l'atenció cap a determinats temes de l'agenda pública, augmentar-ne la popularitat o guanyar debats en línia.

19. Diversos grups asiàtics de la península van llançar la campanya "No sóc un virus", però això no va impedir a partits, moviments polítics d'extrema dreta i mitjans de comunicació conservadors continuar criminalitzant aquest col·lectiu. Més informació a l'informe de l'Observatori sense tòpics. Disponible a: <https://sensetopics.org/es/>. Els anomenats "temporers", o els menors no acompanyats, van ser col·lectius que tampoc es van lliurar de les agressions a les xarxes.

aquestes van ser desmentides, el relat que romania a l'imaginari col·lectiu era el de la notícia falsa, ja que aquestes es difonen sis vegades més ràpid i es comparteixen un 70% més que les notícies veraces (Kleinman, 2018).

La violència digital també es va manifestar obertament durant el Referèndum català. El viralitzat vídeo de "A por ellos, oé",²⁰ el missatge del qual va representar simbòlicament un crit de guerra i una declaració d'intencions, es va convertir en el primer *trending topic* a Barcelona, segon a l'Estat espanyol i tercer a tot el món. Del 24 de setembre a l'1 d'octubre del 2017, es van generar gairebé 12 milions de tweets publicats per més d'1,4 milions d'usuaris únics, amb un abast de 58.000 milions d'impressions.²¹ Durant aquest període i en especial durant la jornada del Referèndum, simpatitzants, polítics i mitjans de comunicació de totes les posicions van publicar o compartir imatges o notícies falses que es van viralitzar i van augmentar la polarització dels relats –probablement molts usuaris ho van fer sense saber-ho, doncs a les xarxes la confiança en la bombolla i la urgència del clic primen per sobre de la verificació de la informació. Entre els *hashtags* més utilitzats hi havia el #APorEllos,²² encoratjant novament a la viralització de la confrontació mitjançant aquest recurs, que amplia l'abast i aglutina determinats perfils sota un mateix motiu. No és estrany que els comptes de Twitter més esmentats durant aquest període fossin figures polaritzades distintives d'ambdós costats.²³ Aquest camp de batalla digital va ser intensificat per l'aparició de *bots* o perfils falsos. Finalment, es va dur a terme una operació de desconnexió de la xarxa a molts punts de Catalunya, que semblaria haver registrat el primer episodi a la UE d'un tall d'internet per motius polítics a un país membre. Organitzacions de defensa dels drets digitals com *Internet Sans Frontières* ho van denunciar, així com també el Consell de Drets Humans de l'ONU, que va recordar que totes les mesures destinades a bloquejar o interrompre intencionalment l'accés a la informació en línia o la seva difusió suposen una violació de la legislació internacional en matèria de drets humans.²⁴ Pel que fa a les vivències del Procés a les xarxes per part de la població, una enquesta de l'ICIP

apunta que la percepció d'agressió en parlar sobre el Procés augmentava en espais de relació no directes: a les xarxes socials, arribava al 22% (ICIP, 2020). En la mateixa línia, les persones enquestades perceben les xarxes socials com un entorn poc propici per al diàleg social, amb un 76% poc o gens disposat al diàleg.

COMENTARI FINAL

Aquesta roda de la violència i (in)comunicació situada a les xarxes socials no es pot tallar sense un canvi de paradigma social i digital. Companyies com Twitter o Facebook han començat a combatre la discriminació i el discurs d'odi mitjançant programes de detecció i eliminació d'aquests continguts. Tot i així, que l'actual regularització ètica d'aquestes plataformes sigui monopolitzada pels mateixos que necessiten monetitzar-les no només no és garant de res –més sabent que aquests discursos es continuen reproduint– sinó que s'allunya de tota lògica democràtica. Crear regulació des de les institucions semblaria una opció més democràtica que no pas l'actual. Tot i així, també desperta dilemes el fet que pugui conduir a una regulació de doble tall que permeti censurar la llibertat d'expressió i condemnar més fàcilment a la dissidència. Per la seva banda, propostes de base alternatives advoquen per un canvi complet de paradigma cap a la democratització i la governança ciutadana de les dades (Balestrini, 2021). A nivell intergovernamental, la UNESCO ha aprovat recentment una Recomandació Mundial sobre l'Ètica de la Intel·ligència Artificial que té per objectiu consolidar un món digital segur i alineat amb els drets humans, la igualtat i la no discriminació (UNESCO, 2021). Tot i així, mesures intergovernamentals no vinculants com aquesta poden servir de guia referent, però s'han de traduir necessàriament en lleis europees o estatals per adquirir un valor vinculant. L'escenari és complex, però no per això és irresoluble.²⁵ Les xarxes socials en si no són el problema sinó l'ús que en fem els humans amb elles, d'elles i en elles. Els entrenaments d'algorismes desenvolupats per visions masculines, blanques i occidentals que tradueixen aquests biaixos al món digital, la filtració i la selecció de continguts que ens classifiquen i empaqueten en bombolles socials, la circulació descontrolada de les notícies falses o el llenguatge d'odi i la discriminació a les xarxes són elements que es poden eradicar. Sens dubte, això comença per una desmilitarització cultural i estructural de les nostres ments i societats, però ha d'acompanyar-se d'una regularització que freni la impunitat del poder privat tecnològic i insti a repensar les xarxes socials des del seu potencial per impactar positivament a la vida de les persones. El món digital no necessita altres eines, sinó fer-les servir d'una altra manera.

20. Vídeo amb què una congregació de persones acomiadava els guàrdies civils de Huelva destinats a Catalunya en motiu del Referèndum. Disponible a: https://www.youtube.com/watch?v=pZJFvy-_L0c

21. Durant aquest període, es van generar més d'11,8 milions de missatges a Twitter en relació amb el procés d'autodeterminació, 5,95 milions dels quals es van produir el mateix 1 d'octubre. Dades extretes de *Cool Tabs*. Disponible a: <https://blog.cool-tabs.com/es/referendum-cataluna-10-en-twitter/>

22. El *hashtag* "#APorEllos" es posicionava a continuació dels *hashtags* #10Oct, #CatalanReferendum i #Catalonia.

23. Entre les figures més esmentades, hi havia els Mossos d'Esquadra (@mossos) amb 269.600 mencions, Julian Assange (@JulianAssange) amb 250.000 mencions i Carles Puigdemont (@KRLS) amb 131.000, contraposades amb les mencions a Guàrdia Civil (@) i la Policia Nacional (@policia).

24. Más informació a: <https://www.elsaltodiario.com/cataluna/apagar-red-control-internet-referendum-catalunya>

25. Noves disciplines com l'Antropologia Digital estan actualment buscant entendre i donar resposta als reptes que comporta la revolució digital.

LA MILITARITZACIÓ DELS TERRITORIS

13. LA MILITARITZACIÓ D'ANDALUSIA

Diego Checa Hidalgo

Andalusia és una de les regions més militaritzades a l'Estat, sent la segona comunitat autònoma amb el nombre més gran d'efectius de les Forces Armades espanyoles i comptant al seu territori amb una àmplia presència militar de forces estrangeres de forma permanent.

A partir de les dades publicades pel Ministeri de Defensa i recollides a la base de dades de Forces Armades del Centre Delàs (Centre Delàs, 2021), el personal militar desplegat a la Comunitat Autònoma d'Andalusia suma 24.121 efectius l'any 2020. Aquesta xifra suposa una lleugera reducció d'efectius respecte l'any anterior, amb 89 menys, i continua la tendència descendent iniciada el 2011 quan aquest desplegament de peu de força va assolir la xifra de 27.861 efectius. La seva distribució per províncies és força desigual, ja que entre Cadis (10.806) i Sevilla (4.783) sumen la majoria del personal de les forces armades espanyoles a la regió andalusia, mentre que a Huelva (74) o Jaén (28) la seva presència és simplement testimonial.

A la presència de les Forces Armades de l'Estat espanyol se sumen les unitats que tenen estacionades els EUA i el Regne Unit en bases militars a la regió o als seus immediats voltants, i que tenen un impor-

tant impacte sobre la població i el territori andalus. Així, els EUA tenen 2.800 efectius militars desplegats a la Base Naval de Rota (Naval Station Rota Public Affairs Office, nd): i fins a 2.200 efectius a la Base Aèria de Morón.²⁶ A més, el Regne Unit amb l'activitat dels 600 efectius de les seves Forces Armades terrestres, aèries i marítimes a Gibraltar (Ministeri de Defensa del Regne Unit, n.d.), té un impacte molt significatiu a Andalusia, especialment sobre la població de la badia d'Algesires i el seu medi ambient. Allí no només està desplegat el Regiment Reial de Gibraltar, sinó que hi ha una polèmica estació de parada de submarins que ha comptat amb la presència de submergibles nuclears per a la seva reparació.

PRESÈNCIA MILITAR A LES PROVÍNCIES ANDALUSES

Cadis i Sevilla són les províncies més militaritzades de la regió andalusia. La primera compta amb el peu de força més gran de la comunitat superant els 10.000 efectius. Un dels espais més militaritzats de la província és el municipi de San Fernando, on s'ubica l'Aquartermament de Camposoto que allotja el Regiment d'Artilleria de Costa nº 4 i el Centre de Formació de Tropa nº 2. També s'hi troba part de la Força d'Infanteria de Marina, amb la Caserna General d'Infanteria de Marina, el Terç d'Armada i el Terç del Sud, i el Reial Institut i Observatori de l'Armada. Un altre és l'àrea de Rota, la base marítima d'ús conjunt

26. Acord militar signat entre els Estats Units i l'Estat espanyol: <https://es.usembassy.gov/embassy-consulates/madrid/sections-offices/office-defense-cooperation/agreement-defense-cooperation/>

hispano-nord-americà on l'Armada espanyola ubica la Caserna General de la Flota i on estan estacionats vaixells i mariners de les Forces de Combat de Superfície, al costat de diverses flotilles d'aeronaus amb el seu personal. En tots dos espais la militarització del territori es manifesta clarament ja que la població es veu exclosa de l'accés i l'ús d'amplis espais costaners sobre els quals s'han construït les instal·lacions militars o es fan regularment maniobres i entrenaments. A més, la ciutat de Cadis compta amb l'Estació Naval de Puntales, l'Arsenal de la Carraca y el Instituto Hidrográfico de la Marina, mentre que a la província també apareixen efectius de la Força d'Acció Marítima i espais militaritzats com la Comandància Naval d'Algesires o el Camp d'Ensinistrament a la Serra del Retín a prop de Barbate. Per la seva banda, l'Exèrcit de l'Aire manté l'Esquadró de Vigilància Aèria núm. 11 a l'Aquartermament Aeri Alcalá de los Gazules.

A Sevilla, la presència d'efectius és menor que a Cadis, amb una xifra que no arriba als 5.000, però hi ha un nombre més gran d'unitats militars terrestres i aèries sobre la província. Així, l'Exèrcit de Terra situa a la Base El Coper de Dos Hermanas el Regiment de Transmissions núm. 32, el Regiment d'Artilleria Antiaèria núm. 74 i el Batalló d'Helicòpters de Maniobra IV, i compta amb l'Agrupació de Suport Logístic núm. 21 a l'Aquartermament Torreblanca a Sevilla. A aquesta presència de l'Exèrcit a la ciutat s'hi suma l'Aquartermament de La Borbolla, que acull la Segona Subinspecció General de l'Exèrcit (Sud) i el Centre d'Història i Cultura Militar, i l'existència de la Caserna General de la Força Terrestre a la il·lustre Plaza de España. Per la seva banda, l'Exèrcit de l'Aire també compta amb una important presència a la ciutat de Sevilla, amb instal·lacions militars a l'Aeroport de San Pablo i, sobretot, a l'Aquartermament Aeri de Tablada, que conté unitats com el Grup Mòbil de Control Aeri i la Mestrança Aèria de Sevilla. L'Armada també té espais militaritzats a la ciutat com la Comandància Naval i el Museu Marítim de la Torre del Oro. Més enllà de la ciutat, la militarització arriba a altres zones de la província sevillana com Morón de la Frontera, on està localitzada la base aèria d'ús conjunt hispano-nord-americà. Allà l'Exèrcit de l'Aire té instal·lada l'Ala 11, el Segon Esquadró de Suport al Desplegament Aeri, el Radar S3TSR del Centre d'Observació i Vigilància Espacial (COVE) i el II Batalló d'Intervenció en Emergències de la UME, juntament amb les forces dels Estats Units. A més, a l'Aquartermament Aeri de Constantina es troba l'Esquadró de Vigilància Aèria nº3.

Per part seva, les províncies d'Almeria, Còrdova, Granada i Màlaga presenten una menor militarització,

encara que les Forces Armades espanyoles mantenen desplegades diferents unitats sobre el seu territori. Així, la província de Còrdova compta amb 3.321 efectius estacionats principalment a la base militar de Cerro Muriano, on es troba la Brigada 'Guzmán el Bueno' X de l'Exèrcit de Terra, i també al Parc i Centre de Manteniment de Vehícles Ruedas Nº 2 a Palma del Río. Recentment, el Ministeri de Defensa ha decidit afegir la instal·lació de la futura base logística de l'Exèrcit de Terra 'General de Ejército Javier Varela' al municipi de Còrdova (Ministeri de Defensa, 2021).

A Almeria, la capital compta amb un espai militaritzat com és la Comandància Naval, a prop del port, encara que és a la Base Álvarez Sotomayor de Viator, que allotja la Brigada 'Rey Alfonso XIII' II de la Legió, on s'ubiquen el gruix dels 2.728 efectius desplegats a la província. Per la seva banda, a Granada hi ha 1.248 efectius de les forces armades repartits entre la base aèria d'Armillà, que allotja l'Ala 78 de l'Exèrcit de l'Aire, i l'Aquartermament Aeri de Motril, on està ubicat l'Esquadró de Vigilància Aèria núm 9. A la capital es troben el Comandament d'Ensinistrament i Doctrina en dos aquartermaments, Capitania General i La Merced, i diverses unitats de l'Agrupació de Suport Logístic nº21 són a l'Aquartermament Cervantes. Mentrestant, Màlaga compta amb 1.133 efectius, pertanyent la majoria a la Brigada 'Rey Alfonso XIII' II de la Legió estacionada a l'Aquartermament Montejaque de Ronda. Altres espais militaritzats són la base aèria, situada al costat de l'aeroport de la capital, i la Comandància Naval. Finalment, les províncies andaluses que presenten un menor grau de militarització són Huelva i Jaén, amb poc més de 100 efectius de les forces armades desplegats en elles, i on el principal espai militaritzat és la Comandància Naval de la ciutat de Huelva.

COMENTARI FINAL

La militarització d'Andalusia es completa amb una infraestructura industrial que alimenta el cicle de la guerra mitjançant el desenvolupament i la fabricació d'armament i maquinària militar a moltes zones de la regió. Així, destaquen les drassanes de Navantia, a la Badia de Cadis, que elaboren vaixells i sistemes per a les armades, la producció aeronàutica d'Airbus a Sevilla o la fàbrica de municions de MSM a Granada. Sense oblidar projectes com del Centre d'Assaigs per a Sistemes No Tripulats, afavorit per l'Institut Nacional de Tècnica Aeroespacial i l'Agència d'Innovació i Desenvolupament d'Andalusia, que pretenen ubicar a Huelva unes instal·lacions per al desenvolupament d'armes autònomes de darrera generació.

14. EDUCACIÓ, PORTS I ENTORN NATURAL MILITARITZATS AL PAÍS VALENCIÀ

Davi Montesinos

La militarització al País Valencià, com a la resta del territori, es fa amb l'extensió i promoció de funcions, valors i actituds militars en els diversos àmbits de la vida civil. Entre aquests valors militars podem mencionar alguns com l'honor, la disciplina o el servei incondicional a la pàtria, inclús fins a la mort.²⁷ Però, també s'infiltra altres valors menys humanitzadors, i que sovint se'ns oculten, com la jerarquització, la disciplina extrema, l'autoritarisme, l'obediència acrítica i cega dins de la cadena de comandament; la submissió i el conformisme; la combativitat i l'agressivitat; la recurrent idea de "l'enemic" i la victòria sobre l'enemic (pedra angular del militarisme), la xenofòbia i el control social. El valor de la pàtria i l'exaltació patriòtica, de vegades, pot anar en detriment de la vida de les persones. S'estima la pàtria, però no als compatriotes o a les persones d'altres pàtries.

Els militars estan acostumats a conquerir territoris i, en aquest sentit, el territori civil no està exempt d'aquestes invasions. Per això, en aquest apartat de l'informe, sense voluntat o pretensió de fer una anàlisi exhaustiva i completa, esmentarem només algunes de les lluites socials i accions directes Noviolentes realitzades en diversos àmbits per desmantellar la militarització del País Valencià.

ESPAIS MILITARITZATS AL PAÍS VALENCIÀ:

1. ESPAIS EDUCATIUS

A l'educació primària i secundària s'intenta que els alumnes naturalitzem des de la infantesa i l'adolescència els valors i actituds militars. Aquestes visites també tenen vocació de futur reclutament. Sovint es presenta una visió edulcorada dels exèrcits, amb imatges esbiaixades de "Missions de Pau", "Salvar vides" o "construir un món millor". També capten l'atenció dels xiquets/es amb gimcanes esportives, com en el cas d'Expojove.

Per tal de promocionar la Cultura de Defensa, el Ministeri de Defensa té un ampli programa que també es desenvolupa, mitjançant les oficines de comunicació

27. Les ordres s'executen a partir d'instàncies jeràrquiques superiors que impliquen sacrificis personals, en l'escala superior dels quals és "donar la vida".

territorials, en terres valencianes i que, de nombroses maneres,²⁸ s'impregna en l'àmbit educatiu. Destaquem, entre altres, les visites escolars, els premis Defensa i els convenis de col·laboració amb les Universitats, com s'ha analitzat en capítols anteriors.

Respecte a la militarització en l'àmbit escolar el procés és doble. D'una banda els militars fan "visites didàctiques" als centres escolars i, d'altra, els centres escolars visiten (Ejército de Tierra, 2015a) les instal·lacions o centres militars com la Caserna General Terrestre d'Alta Disponibilitat a València, la base de l'UME a Bétera i el Museu Històric Militar a València.

Es fan visites escolars a la base de l'OTAN a Bétera on es diu, sense escrúpols i pudor, entre altres coses, que l'OTAN és una institució política que promou valors democràtics i la resolució pacífica dels conflictes (Ejército de Tierra, 2015b), tot i que és una entitat militar al servei dels interessos dels EUA i dels països que formen part i són aliats. També s'han fet visites escolars (Ministerio de Defensa, 2009) al Tercer Batalló d'Intervenció en Emergències (BIEM III) ubicat en les instal·lacions que l'UME té en la Base Militar Jaume I, en el terme municipal de Bétera (València).

Pel que fa a les visites de militars a centres educatius, per exemple, va ser notícia (Levante, 2009) que en 2019 una professora d'un col·legi d'Almenara (Castelló), amb coherència amb els seus valors de pau i respecte, es va negar a què la seva classe participara en una activitat militar organitzada per la Unitat de Transmissions i d'Infermeria de l'Exèrcit amb base en Manises.

D'altra banda, el *Museu Històric Militar de València* (2019-2020), situat en l'Albereda, convida a tots els centres escolars a activitats didàctiques que tenen preparades. Aquest museu pertany al *Centre de Història i Cultura Militar Centre* (València) juntament amb l'*Arxiu Intermedi Militar Centre* i la *Biblioteca Històrica Militar de València*.

Dirigit per la *Direcció de Reclutament i Ensenyança Militar* també s'ha desenvolupat en les tres províncies

28. Activitats en ocasió de la celebració del Dia de les Forces Armades i del Dia de la Festa Nacional; Premis Defensa, Premis dels Exèrcits i l'Armada i altres premis; Subvencions per a promoure la cultura de defensa; Cursos, seminaris, jornades, taules redones i conferències; Exposicions, Concursos de pintura, fotografia, etc.; Jures de Bandera de personal civil; Concerts de Música Militar; Visites a unitats, centres i organismes militars; Celebració d'efemèrides; Recreacions històriques i Convenis de col·laboració.

valencianes la 8a edició del concurs *Carta un militar espanyol* sota el títol 'Missió: salvar vides', dirigida als alumnes de 4t d'ESO, primer i segon de Batxillerat i Formació Professional de Grau Mitjà de tots els centres docents en l'àmbit nacional i centres espanyols a l'estranger.

Aquesta edició, dedicada a l'*Operació Balmis*, te per funció visibilitzar entre l'alumnat la tasca que han desenvolupat les Forces Armades durant la pandèmia i enaltir-los com herois. Resulta curiós que, concursos i premis similars, no s'hagen implementat des del Ministeri de Sanitat per reconèixer la tasca dels metges, infermers i auxiliars d'infermeria, o des del Ministeri d'Educació per reconèixer la tasca de tots els docents en temps de pandèmia, entre molts altres Ministeris.

Hi ha multitud de convenis signats pel Ministeri de Defensa amb les universitats del País Valencià. Per exemple, amb la Universitat de València per realitzar pràctiques externes al Centre d'Història i cultura militar (València) (Universitat de València, 2020) o per a la realització d'activitats docents, d'investigació, de cooperació al desenvolupament i de qualsevol altre àmbit d'interés mutu (Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, 2021), o per la realització de pràctiques tutelades en unitats de l'Exèrcit de l'Aire per alumnes de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria del Disseny de la Universitat Politècnica de València (Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, 2014). O el Conveni entre el Ministeri de Defensa, el Centre de Formació OASI i la Universitat d'Alacant, per a la realització d'activitats per al desenvolupament d'un sistema integral d'ajuda per a la formació d'habilitats i aptituds en l'àmbit de la seguretat i defensa militar i policial (Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado, 2018).

2. ESPAIS COMERCIALS: EL PORT DE SAGUNT

Al fil de la campanya "la guerra comença ací" als darrers anys, diversos grups ecopacifistes i de la societat civil (Acció Ecologista Agró, MOC-València, plataformes ciutadanes de Sagunt i el Centre Delàs) han fet al Port de Sagunt i a Sagunt actes de protesta, pressió mediàtica i d'incidència política per demanar una total transparència al govern espanyol a fi de saber si els vaixells de la naviliera saudita *Bahri* que atraquen al port transporten/carreguen material de guerra per ser utilitzades per la coalició liderada per Aràbia Saudita contra la població iemenita. També per rebutjar que el govern oferís Sagunt com port segur per al trànsit de material de guerra. De forma similar, diversos grups de la societat civil han rebutjat els vaixells d'aquesta naviliera als ports de Bilbao i Santander.

3. ESPAIS NATURALS: LA SERRA D'AITANA

La militarització també afecta als espais naturals. De vegades, es fan proves d'armament i maniobres militars amb un impacte destructiu i contaminant del medi ambient. Una de les lluites històriques, 17 anys fins ara, per desmilitaritzar els espais naturals esdevé a la serra d'Aitana. Al cim de la serra es troba l'Esquadró de Vigilància Aèria número 5 (EVA 5) i l'Aquartermament Aeri Aitana (Alcoi-Alacant).

Utilitzats pel Ministeri de Defensa com a punt geoestratègic, els radars serveixen per a controlar la navegació marítima i aèria de l'Orient Mitjà i de part del Magreb, així com l'estret de Gibraltar i el trànsit a les Illes. Segons va indicar Xusa García (Romero, 2021), membre de l'Ateneu Cultural El Panical d'Alcoi, hi ha una vinculació directa de l'EVA número 5 amb conflictes com el de Palestina, Síria o l'Afganistan: "És evident que, malgrat que utilitzen com a argument l'ús cívic dels radars, el control que es fa des d'Aitana és secret, depén de Defensa, qui és còmplice d'aquestes ofensives".

Segons la directiva d'hàbitats naturals 92/43/CEE del Consell de la Unió Europea, la serra d'Aitana és considerada Lloc d'Interés Comunitari (LIC) junt amb la Serrella i el Puig Campana, i compta amb tres microreserves de flora. Allà es troben espècies vegetals en perill d'extinció, pròpies de territoris elevats o del nord de la península Ibèrica, com la corona de rei (*Saxifraga longifolia*) o els teixos (*Taxus Baccata*).

Sota el lema "Ni un pam de serra per a la guerra" els col·lectius, entitats i activistes segueixen reclamant el desmantellament de la base de radars que l'exèrcit d'aviació espanyol té al cim, per aconseguir una serra "desmilitaritzada, protegida mediambientalment i al servei de la pau".

COMENTARI FINAL

En definitiva, caldrà seguir resistint en els diversos àmbits de la societat civil, lluitant i reclamant la desmilitarització als espais educatius, comercials i naturals. Així mateix, avançar en la consciència que tots els habitants del planeta terra som una sola família humana i consolidar una cultura local i universal on no tingui cabuda l'ús de la violència i de les armes en la transformació dels conflictes. Com reafirmava contínuament un valencià pacifista, Vicent Martínez Guzmán: "nosaltres els pacifistes som els realistes".

15. LA MILITARITZACIÓ A CATALUNYA

M. Gabriela Serra

Les dècades dels 80 i 90 van obrir un període important per a la transformació de les Forces Armades espanyoles. A partir de la reforma de la Llei orgànica de Criteris Bàsics de Defensa Nacional i Organització Militar aprovada el gener de 1984, s'imposaran nombrosos canvis que afectaran l'orientació, presència, organització, dotació i equipament militars. A continuació s'aborda la presència militar a Catalunya, fruit d'aquestes noves polítiques de defensa.

EFFECTIUS I INSTAL·LACIONS MILITARS A LES PROVÍNCIES CATALANES

La província de Tarragona compta amb una presència militar espanyola mínima. No obstant això, el port de la ciutat ha estat utilitzat per naus militars en més d'una ocasió: El 2010, l'escala d'un vaixell de guerra nord-americà que va participar en la guerra contra l'Iraq; la presència del portaavions Joan Carles I el 2018 i, la del vaixell militar espanyol Toralla el juny del 2021. Aquestes presències militars sempre han estat contestades per l'organització Tarragona Patrimoni de Pau, que va aconseguir l'aprovació d'un acord del Ple Municipal impeding la presència de vaixells i embarcacions militars al seu port.

A la província de Lleida es troba l'Acadèmia General Bàsica de Suboficials de Tremp, que ocupa una superfície d'11.600 m². Els 410 efectius militars de la província han anat variant segons el nombre d'ingressos a l'acadèmia.

Pel que fa a la província de Girona, aquesta compta amb 540 efectius. A Sant Climent Sescebes, hi trobem l'Acuartelamiento General Álvarez de Castro, amb el Batallón Badajoz 1/62 d'infanteria mecanitzada, que disposa de 100 carros de combat Pizarro I i TOAS (Transporte Orugas Acorazadas). També disposa (entre Sant Climent i l'Espolla, a la Serra de l'Albera), d'un camp de tir de 1.380 hectàrees. Les maniobres que s'hi realitzen han estat denunciades constantment per la Plataforma Alt el Foc a l'Albera, que les rebutja per que posen en perill la vida del veïnatge pels incidents i accidents ocasionats, així com per l'atemptat que suposen contra l'equilibri ecològic de la zona. Cal esmentar que 1/3 del camp està protegit, en formar part de la xarxa europea d'espais naturals Natura 2000.

Al municipi de Figueres (Girona), Defensa posseeix el Castell de San Fernando, que amb 320.000 m² és la fortalesa militar més gran d'Europa. És propietat de l'Estat, adscrita al Ministeri de Defensa. El 1965 les unitats militars assentades a la fortalesa van ser traslladades a Sant Climent Sescebes, passant a formar part del CIR9. Només es va mantenir oberta la Clínica Militar, reconvertida posteriorment en penal militar. Per aquest presidi han passat reus molt diversos: el 1975, 4 membres de la UMD; el 1976, els primers 7 objectors de consciència, que arribarien a ser 11, i el 1983, el Tinent Coronel Tejero i altres dos capitans -també colpistes- fins a 1991, quan es va clausurar el penal. Aquell any es va formalitzar un conveni de col·laboració entre el Ministeri de Defensa, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Figueres, amb la finalitat de revitalitzar la fortalesa, considerada Bé d'Interès Cultural. El 1997 es va reconvertir en Museu Històric Militar, obrint-se al públic de manera regular. Però la propietat segueix en mans del Ministeri de Defensa, que s'ha reservat alguns espais per a usos estrictament castrenses: la celebració de la Pasqua Militar, el dia de les Forces Armades, la commemoració anual de l'aniversari de la mort del General Álvarez de Castro... així com algunes dependències destinades a Residència militar.

També a la província de Girona, l'exèrcit de l'Aire manté la Base militar del Pení, situada al Cap de Creus. A partir de l'any 1996 aquesta unitat va abordar la modernització dels seus equips. Actualment està integrada per un Esquadró de Vigilància Aèria 4, i després de la remodelació, compta amb un radar Indra 3D model làser integrat en el sistema de defensa de l'OTAN.

Sens dubte la presència més gran d'efectius i instal·lacions militars es troba a la província de Barcelona. Hores d'ara compta amb 991 efectius militars, substancialment concentrats a la ciutat de Barcelona. L'emplaçament de major envergadura és la Caserna del Bruc. La seva construcció el 1929 va ser conseqüència de l'expansió de la ciutat, planificada després de l'enderrocament de les muralles el 1854 i del desmantellament, el 1869, de la fortalesa militar de la Ciutadella (construïda arran de la invasió borbònica post 1714 per tal d'assetjar la població vençuda). La propietat dels terrenys alliberats per les demolicions va passar a les mans de l'Ajuntament de Barcelona, que es va veure obligat a oferir terrenys en els quals construir les instal·lacions militars, en substitució de les enderrocades. És així com gradualment es van

construir noves casernes i emplaçaments militars: Lepant (La Bordeta), Bailén (Sant Andreu), Girona (Gràcia), l'edifici del Govern Militar (Rambles), el Centre Cultural dels Exèrcits (Plaça de Catalunya), l'Hospital Militar (Vallcarca), les casernes de Sant Andreu-Torras i Bages, i el del Bruc. De les tres instal·lacions de la Ciutadella que no van ser derruïdes, la Parròquia castrense, dedicada a la Immaculada Concepció és l'única església castrense de Catalunya, i és patrimoni del Ejército de Tierra, d'ús exclusivament militar. La Caserna del Bruc és l'únic aquarterament existent a la ciutat. La resta han estat venuts -rebutjant totes les peticions de cessió gratuïta- a l'Ajuntament, a la Generalitat de Catalunya o al Consorci de Zona Franca. A la Caserna del Bruc -amb 53.000 m² i una capacitat d'acolliment d'uns 800 efectius- se situa el Batallón Barcelona 63 d'infanteria motoritzada, equipat amb vehicles d'alta mobilitat, vehicles tot terreny sobre rodes VAMTAC (vehicles d'Alta Movilidad Táctica).

Tot i ser la major instal·lació, la Caserna del Bruc no compta amb espais oberts per a realitzar les seves pràctiques militars. Per a això utilitzen el Parc Natural de la Serra de Collserola. Des de fa temps, aquesta pràctica és denunciada per organitzacions de la societat civil de la zona, que exigeixen la prohibició de maniobres militars al parc. També usen el Parc Natural de la Muntanya de Montserrat, amb les mateixes mostres de rebuig per part de la ciutadania. Finalment, la caserna del Bruc també acull l'Archivo Intermedio Militar Pirenaico i la Biblioteca Histórico Militar, aquesta última oberta al públic. La sol·licitud de cessió de la caserna del Bruc ha estat reclamada des del 2008, ja sigui pel propi Consistori de la ciutat, com per sectors de la societat civil. La resposta del govern -inclòs l'actual- sempre ha estat una rotunda negativa.

A la ciutat de Barcelona també es troba la Residència de Estudiantes Muñoz Grandes, fundada el 1957. L'any 2012 Defensa li va canviar el nom pel de Mateo Calabro (Italià que al 1716 va fundar la primera escola militar a Barcelona). En el període 2013-2015 el Ministeri de Defensa va cedir la gestió per cinquanta anys al Grup RESA, passant a dir-se Residència Barcelona Diagonal, i deixant de ser d'ús exclusivament militar. Actualment, l'exèrcit es reserva 23 places de les

218 ofertes pel centre. El seu cost varia: 1.100/1.200 euros mensuals per a usuaris civils i 485 euros mensuals per als residents militars.

Barcelona compta amb altres dues instal·lacions de gran impacte per les seves dimensions, ubicació i patrimoni artístic: una, el Palacio de Capitanía General (ocupa l'antic convent de la Mercè al Passeig Còlon), que alberga la Inspección General del Ejército de Tierra, amb una dotació de prop 200 persones entre civils i militars. La segona, el Palacio de Gobierno Militar (al final de Les Rambles), seu de la Tercera Subinspección General del Ejército Pirenaico i del Centro de Historia y Cultura Militar Pirenaico.

I per a acabar, a l'àrea metropolitana romanen dues instal·lacions propietat del Ministeri de Defensa. Una, l'Aquarterament de Santa Eulalia, edificat en els anys quaranta als afores de Sant Feliu del Llobregat i que avui -donat el creixement urbanístic de la ciutat- és una ferida urbanística al cor d'aquesta ciutat, una àrea aquesta de 100.641 m² i diverses instal·lacions, absolutament infrautilitzada i amb una mínima activitat, enfocada a la inspecció i reparació de vehicles militars. Des de l'any 2000 la població està plantejant la imperiosa necessitat de la seva reubicació, fins ara sense cap resultat. Els dies previs a l'1 d'octubre del 2017 es va dotar a l'aquarterament de lliteres, dutxes, armaris i altres estris, per tal d'adequar el recinte militar a albergar les dotacions de la Guàrdia Civil i la Policia Nacional destinats a Barcelona. La despesa no va valer la pena, ja que van optar pel port de Barcelona. Una altra instal·lació poc activa és l'Aquarterament Aeri del Prat, que des del 1989 compta amb l'Agrupació d'Unitats i Serveis del Prat depenent del comandament aeri; el 2020 va donar suport al desplegament de la Unitat Militar d'Emergència (UME) durant la seva activitat en l'Operació Balmis, de suport de les Forces Armades en la lluita contra la pandèmia provocada per la Covid-19.

CONCLUSIÓ FINAL

Acabo: És aquesta la millor manera d'utilitzar el territori de Catalunya per a la construcció de la Pau? Rondament, No.

16. CANÀRIES: PARADÍS MILITAR

M. Koldobike Velasco Vázquez

Canàries és un paradís en molts sentits. Canàries és el paradís de la precarietat, l'empobriment i la desinversió social, on gairebé 800.000 persones estan en risc de pobresa i d'exclusió i comptem amb el nombre de persones en pobresa severa més alt de l'Estat espanyol; estant les illes entre les deu regions més pobres de la UE i la 2ª comunitat amb la inversió social més baixa. Canàries és el paradís de la dependència alimentària, energètica, politicoadministrativa i econòmica, amb el monocultiu del sector serveis, turística i perifèrica.

Un paradís d'un estat d'"excepció de drets", amb el desmantellament d'allò públic, el confinament i l'acumulació de la riquesa, la violació de drets i llibertats. Un arxipèlag tomba on, per les polítiques migratòries, només el 2020, més de 1.851 persones, segons Caminando Fronteras, van morir intentant accedir a la UE per la ruta més mortífera, externalitzada i militaritzada. Convertint l'arxipèlag en presó i laboratori de les necropolítiques de frontera. En aquest arxipèlag, paradís de la normalitat letal del Capitalisme patriarcal colonial, per al seu sosteniment es fa essencial una alta militarització, securització i augment del control social.

UNA POSICIÓ GEOESTRATÈGICA PER AL MILITARISME

En aquest reforç en el paper militar de les Canàries per la seva posició geoestratègica, en un informe confeccionat per l'Instituto Español de Estudios Estratégicos, se situa a les Canàries en el rànquing de grans bases militars arxipelàgiques del món, afavorides per l'OTAN, juntament amb Xipre, Guantánamo i Pearl Harbour. Com va fer públic el tinent General José Luis Vega Alba:

Canàries requereix un tractament especial per la seva rellevant relació estratègica. Té una ubicació privilegiada entre tres continents i prop d'un dels principals fluxos de transport marítim i aeri cap a Europa i vores del Mediterrani; és oberta a l'Atlàntic; és la porta natural per a Iberoamèrica i plataforma logística per a Àfrica -dos dels principals marcs d'actuació i decisió explicats a la Directiva- i és part del flanc sud occidental de l'Aliança Atlàntica.

Pel que fa a presència de tropes, és la 5a Comunitat autònoma amb més personal militar després de Madrid, Andalusia, Aragó i Castella i Lleó. A més de 8.097 soldats, 3.000 en operacions exteriors, 3.391 guàrdies civils i 3.673 policies nacionals. Comptem en suma amb un cos militar i de forces de l'ordre per cada 116 habitants, i un militar per cada 145 habitants. En contraposició, a les Canàries hi ha empleada per l'Estat una psicòloga per cada 17.000 persones; una treballadora social per cada 24.000 o una llevadora per cada 100.000 residents a les illes.

Les illes són el lloc d'entrenament habitual de tropes espanyoles i multinacionals abans del seu enviament a l'Afganistan, al continent africà i a altres destins, i les seves infraestructures militars ja s'han compromès en intervencions armades al continent i fora. També s'ha anunciat la continuïtat de la participació del Comandament Naval de Canàries en les operacions Atalanta i SOPHIA amb els vaixells d'acció marítima "Relámpago" i "Rayo", respectivament, així com en les operacions permanents de seguretat i vigilància marítima. Canàries es converteix en objecte i objectiu militar, i és part de l'amenaça per a altres llocs del planeta.

Des d'aquest arxipèlag es contribueix a la guerra, amb el suport logístic i formatiu, de recursos militars i civils, amb les Operacions Militars a l'exterior, especialment al continent africà, amb presència com a estratègia neocolonial a set llocs d'Àfrica. Amb tasques com la participació en guerres, presència i acords militars, donació de materials militars i de vigilància a fronteres, venda d'armes, entrenament i formació de tropes, participant amb el contingent més nombrós a Mali i el Líban.

Canàries és el lloc d'assaig de guerres, amb més de 744.700 hectàrees dedicades a maniobres militars; així com més de 50 quilòmetres quadrats declarats "zones d'interès de Defensa", amb predomini militar sobre aquests llocs, que fixa la prevalença de l'interès per a la guerra sobre qualsevol altre, limitant fins i tot i prohibint la decisió de les administracions públiques civils davant l'interès militar, donant-se un segrest de la sobirania i desenvolupant-se una situació d'excepcionalitat democràtica. Moltes d'aquestes zones declarades d'interès per a la defensa es troben a parcs nacionals i/o reserves de les biosferes. Els danys ocasionats al patrimoni natural i cultural de la zona per l'activitat militar són enormes i, en molts casos, irre-

versibles: bombardeig i destrossa de béns etnogràfics i arqueològics (*gambuesas*²⁹ i corrals, barraques de pescadors, coves habitacionals, etc.), contaminació de sòls i pastures per substàncies disseminades pels impactes d'explosius, contaminació acústica indescriptible: durant les maniobres les explosions s'escolten i se senten per part de la població a tota l'illa de nord a sud (vibració de vidres i fins i tot parets dels habitatges), material bèl·lic abandonat (com munició sense detonar), no només a l'interior del camp sinó també a l'exterior.

Des de les Canàries, es desenvolupa el comandament naval amb els Vaixells d'acció marítima; així com, amb operacions permanents de "seguretat i vigilància marítima"; i es recolza l'espionatge, dirigit especialment al Nord d'Àfrica amb centre d'escoltes, amb la ubicació d'antenes i altres artefactes especialment a Gran Canària i Fuerteventura.

Cal no oblidar que les Canàries, a més de bastió de l'OTAN davant de l'Àfrica Occidental, és una de les zones calentes de la frontera europea militaritzada amb FRONTEX, l'Agència Europea de la Guàrdia de Fronteres i Costes, que té una de les seus a Les Palmes de Gran Canària. FRONTEX, que va néixer inicialment per al control dels fluxos migratoris fronterers, ha estès les seves funcions a "altres amenaces a la seguretat" com el "terrorisme internacional", i és l'agència europea armada, encarregada d'interceptar l'accés de migrants a la UE, que participa en operacions militars a l'exterior. Es tracta d'una institució cada cop més militaritzada, opaca i descontrolada, els malbarataments de la qual es desvien de l'ajuda al desenvolupament, amb devolucions de persones desplaçades, deportacions i violació de drets humans. Espanya està en guerra a les fronteres, i les Canàries és per a la política de Defensa espanyola una frontera Sud a reforçar.

Canàries també ha estat utilitzada com a abocador d'armes i, en alguna ocasió, en aspectes tan secrets i opacs, ha estat lloc de trànsit en el comerç d'armes.

D'altra banda, la intrusió d'allò militar en àmbits civils com els educatius, esportius o religiosos, no només no es redueix, sinó que Defensa dedica cada vegada

29. *Gambuesa* és una de les poques veus d'origen guanxe vinculades amb l'activitat pastoral que ha perviscut amb plenitud funcional fins a l'actualitat a diverses illes, sent les illes de Fuerteventura i de Gran Canària les que tenen més nombre de topònims amb aquest nom o algun dels seus derivats. Les *gambuesas* són els corrals col·lectius enmig del camp on es recull a les cabres que caminen *guaniles* després d'una "apañada" per a control dels cabrits que hagin nascut en el període de llibertat.

més esforços per reforçar-se socialment, amb activitats que van d'una presència protocol·lària franquista fins a l'organització o participació en fires de tota mena i en esdeveniments sobre seguretat, o la típica campanya de xerrades a instituts d'ensenyament secundari sobre oportunitats laborals als exèrcits. Presència militar en tasques civils, com ara la Unitat Militar d'Emergències (UME); a les oficines d'ocupació; als actes d'acció social, des del voluntariat assistencialista; en actes culturals, en tasques mediambientals, de salut, en la gestió del rastreig en la pandèmia de la COVID; i a les Universitats Canàries en projectes de recerca i aules universitàries de reforç de la militarització social. Tots aquests aspectes són tractats al llarg d'aquest informe.

Amb tot, en aquest arxipèlag, tan a prop de l'ocupació del Sàhara per part del Marroc i de les aigües amb riquesa de minerals rars, aspecte clau en el desenvolupament de la militarització de la zona, en els propers temps, per a la realització d'extraccions; hi ha l'Associació de Generals, Magistrats i Empresaris (GEMAEM), espai de legitimació de la militarització de les illes i d'interrelació de poders hegemònics en defensa dels interessos dels privilegiats i dels mecanismes d'acumulació de capital en poques mans.

COMENTARI FINAL

Tot plegat ens porta a pensar que les Canàries estan en un procés de remilitarització o no han deixat mai d'estar-hi, i que la intenció dels successius governs ha estat, i és, reforçar el paper militar de la seva posició geoestratègica. Això ens porta a assenyalar que aquest arxipèlag és un Paradís Militar.

I a les Canàries es resisteix i se segueix en lluita per ser territori i plataforma de Pau i Justícia social per, des de la desmilitarització convertir-nos en lloc de trobada, resolució de conflictes des de la Noviolència, espai de justícia i restitució internacional, illes de diàleg i laboratori de Justícia i Pau. No volem ser Paradís Militar, volem ser paradís de Pau, Justícia, Solidaritat, Igualtat. Illes d'assaig d'un altre món necessari, possible, urgent, un altre.

BIBLIOGRAFIA PER APARTATS

LA MILITARITZACIÓ DELS PRESSUPOSTOS DE L'ESTAT

- Centre Delàs d'Estudis per la Pau (2021): Base de Datos del Ciclo Económico Militar, disponible en <http://database.centredelas.org/el-gasto-militar-en-espana/?lang=es> Data de consulta 20 de setembre de 2021.
- Ortega, Pere (2020): "Crítica a la razón del presupuesto militar", Informe 43, disponible en: <http://centredelas.org/publicacions/informe-43-del-centre-delas-critica-a-la-razon-del-presupuesto-militar-anos-2019-y-2020-pese-a-la-crisis-de-la-covid-19-prosigue-el-desatino-armamentista/?lang=es> Data de consulta 9 de setembre de 2021.

UNES FORCES ARMADAES PER A UNA SEGURETAT MILITARITZADA

- Revista española de Defensa (2020): *Diciembre. Número 378* disponible en: <https://www.defensa.gob.es/gabinete/red/2020/> Data de consulta 10 de setembre de 2021

LA MILITARIZACIÓN DE LA INDUSTRIA

- Centre Delàs d'Estudis per la Pau (2021a): Base de Datos del Ciclo Económico Militar, disponible en <http://database.centredelas.org/industria-militar-en-espana/?lang=es> Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- _____ (2021b): Base de Datos del Ciclo Económico Militar, disponible en <http://database.centredelas.org/exportacion-armas/2> Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- Conde Fernández-Oliva, Emilio (1995): "La industria militar y sus funciones anticíclica y de desarrollo regional", *Cuadernos de estrategia*, ISSN 1697-6924 (75), disponible en: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2779478> Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- Naciones Unidas (2004): "Convención de las Naciones Unidas contra la corrupción", disponible en https://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-s.pdf Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- Ortega, Pere, (2018): *La economía de (guerra)*, Barcelona, Icaria.
- Ortega, Pere (2015): *El lobby de la industria militar española*, Barcelona, Icaria.

LA MILITARITZACIÓ DE LA R+D

- Bohigas, Xavier (2017): "La financiación de la investigación civil y militar en el sector público estatal", *Papeles de relaciones ecosociales y cambio global*, N° 137, pp. 159-172, disponible en: https://www.fuhem.es/wp-content/uploads/2018/12/Financiacion_Investigacion_civil_y_militar_X.Bohigas.pdf Data de consulta 12 de setembre de 2021.
- Centre Delàs d'Estudis per la Pau (2021): *Base de Dades de Industria Militar de España*, disponible en: <http://database.centredelas.org/industria-militar-a-espanya/> Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- De Fortuny, Teresa y Bohigas, Xavier (2019): "Fons Europeu de Defensa: la voluntat de la UE d'incrementar la seva despesa militar i afavorir el sector armamentista". *Working Paper del Centre Delas*, disponible en: <http://centredelas.org/publicacions/working-paper-fons-europeu-de-defensa/> Data de consulta 10 de setembre de 2021.

- INDRRA (2020): "Informe de Sostenibilidad 2020", https://www.indracompany.com/sites/default/files/informe_sostenibilidad_es_2020_19032021.pdf Data de consulta 10 de setembre de 2021
- Infodefensa (2014): "El Gobierno aprueba la integración en el INTA del CEHIPAR, el ITM y el Laboratorio de Ingenieros", *Redacción*, disponible en: <https://www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3134098/gobierno-aprueba-integracion-inta-cehipar-itm-laboratorio-ingenieros> Data de consulta 9 de setembre de 2021.
- Ministerio de Defensa (2020): "Estadística de Centros de Investigación y Desarrollo en el Ministerio de Defensa, 2019". *Secretaría General Técnica*, disponible en: <https://publicaciones.defensa.gob.es/estadistica-de-centros-de-investigacion-y-desarrollo-en-el-ministerio-de-defensa-2019-libros-pdf.html> Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- Ortega, Pere, Bohigas, Xavier y Sánchez Ochoa, Quique (2020): "Análisis crítico del Presupuesto de Defensa del año 2021. Del optimismo social al pesimismo en Defensa", *Working Paper del Centre Delas*, disponible en: <http://centredelas.org/publicacions/working-paper-analisis-critico-del-presupuesto-de-defensa-del-ano-2021-del-optimismo-social-al-pesimismo-en-defensa/> Data de consulta 10 de setembre de 2021.
- Ortega, Pere (2017): "La burbuja de las armas y la industria militar en España", *Centre Delàs d'Estudis per la Pau*, informe nº 33, disponible en: <http://centredelas.org/publicacions/informe-33-la-burbuja-de-las-armas-y-la-industria-militar-en-espana-los-programas-especiales-de-armamento/> Data de consulta 12 de setembre de 2021.
- Ortega, Pere y Bohigas, Xavier (2017): *Los despropósitos del gasto militar*. Centre Delàs d'Estudis per la Pau, informe nº 34, disponible en: <http://centredelas.org/publicacions/informe-34-los-despropósitos-del-gasto-militar-analisis-del-presupuesto-de-defensa-de-espana-de-2017/> Data de consulta 12 de setembre de 2021.
- OECD Data (2021): "Gross domestic spending on R&D.", disponible en <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm> Data de consulta 12 de setembre de 2021.
- Presidencia del CSIC (2020): "Memoria anual, 2019", *Agencia Estatal Consejo Superior de Investigaciones Científicas*, disponible en https://www.csic.es/sites/default/files/memoria_csic_2019_c.pdf Data de consulta 10 de setembre de 2020.
- Wezeman, Pieter D., Kuimova, Alexandra y Wezeman, Siemon T. (2021): "Trends in International Arms Transfers, 2020". *SIPRI Fact Sheet*.

LA UME O LA MILITARITZACIÓ DELS SERVEIS DE PROTECCIÓ CIVIL

- Collado, A. (2008): "El Tribunal Supremo paraliza la UME, el proyecto militar estrella de Zapatero", *ABC*, disponible en: https://www.abc.es/espana/abci-tribunal-supremo-paraliza-proyecto-militar-estrella-zapatero-200811210300-911391399354_noticia.html Data de consulta 3 de setembre de 2021.
- Ejército del Aire (2021): Cuenta oficial de Twitter del Ejército del Aire, disponible en: <https://mobile.twitter.com/EjercitoAire/status/1406675431311515652> Data de consulta 2 de setembre de 2021.
- Forner, Gessamí (2020): "Bomberos denuncian la ineficiencia y alto coste de la intervención de la UME", *El Salto*, <https://www.elsaltodiario.com/coronavirus/bomberos-denuncian-ineficiencia-alto-coste-ume> Data de consulta 2 de setembre de 2021.
- García, Luis B. (2019): "El Govern promete 53,2 millones para Bombers en 2019 si se aprueban los presupuestos", *La Vanguardia*, disponible en: <https://www.lavanguardia.com/politica/20190130/46105504112/govern-532-millones-bombers-2019-presupuestos.html> Data de consulta 3 de setembre de 2021.

- Infodefensa (2016): "La UME adquiere el Volkswagen 'Amarok' para sustituir a los 'Anibal' y los 'Vamtac'", disponible en: <https://www.infodefensa.com/texto-diario/mostrar/3079182/ume-adquiere-volkswagen-amarok-sustituir-anibal-vamtac> Data de consulta 3 de setembre de 2021.
- Ministerio de Defensa (2021): "La UME por dentro: aeronaves", disponible en: https://ume.defensa.gob.es/LA_UME_POR_DENTRO/medios/aereos/index.html Data de consulta 2 de setembre de 2021.
- Núñez Villaverde, Jesús A. (2019): "Prólogo", en: Ortega Pere, *Dinero y Militarismo. Del franquismo a la democracia (1939-2018)*, Barcelona, Icaria.
- Rey, Francisco Rey, Thieux, Laurence y Núñez Villaverde Jesús A. (2006): "*Fuerzas armadas y acción humanitaria: debates y propuestas*", *Fundación Carolina – Icah*, pp. 81-82.
- Torres, Xosé María (2019): "Militares y Protección Civil: el atípico caso de la UME", *El País*, disponible en: https://elpais.com/elpais/2019/10/16/3500_millones/1571234852_292943.html Data de consulta 3 de setembre de 2021.

LA MILITARITZACIÓ I SECURITIZACIÓ DE LA MIGRACIÓ

- Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado (2013): "Ley 19/2013, de 9 de diciembre, de transparencia, acceso a la información pública y buen gobierno", disponible en: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2013-12887> Data de consulta 4 de octubre de 2021.
- CEAR (2021): "Informe Anual 2021", disponible en: <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2021/06/Informe-Anual-CEAR-2021.pdf> Data de consulta 4 de octubre de 2021.
- Defensor del Pueblo (2020): "El Defensor, como MNP, emitió 686 resoluciones tras realizar 115 actuaciones en centros de privación de libertad", disponible en: <https://www.defensordelpueblo.es/noticias/informe-mnp-2020/> Data de consulta 4 de octubre de 2021.
- Mancebo, Jorge (2021): x "El CIE de València reabre después de un año cerrado y una reforma inacabada", *El Salto Diario*, disponible en: <https://www.elsaltodiario.com/cie/cie-valencia-zapadores-reabre-despues-mes-cerrado-reforma-inacabada> Data de consulta 6 de octubre de 2021.
- Ministero dell'Interno (2021): "I Centri dell'immigrazione", disponible en: <https://web.archive.org/web/20100216031225/http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/temi/immigrazione/sottotema006.html>, Data de consulta 5 de octubre de 2021.
- Servicio Jesuita a Migrantes (2020): "Informe CIE 2020. Razón jurídica y sinrazón política", disponible en: <https://sjme.org/wp-content/uploads/2021/05/Informe-CIE-2020.pdf> Data de consulta octubre de 2021.

LA MILITARITZACIÓ DE L'ESPAI FRONTERER A ESPANYA

- Abad, Rocío y Rodríguez Jorge (2005): "Cinco inmigrantes mueren tiroteados en Ceuta tras intentar saltar la valla 600 subsahariano." disponible en https://elpais.com/diario/2005/09/30/espana/1128031201_850215.html Data de consulta 12 de juny de 2021.
- ACNUR (2017): "Border fences and internal border controls in Europe", disponible en: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55249> Data de consulta 3 de juny de 2021.
- Alscher, Stefan (2017): "Knocking at the Doors of "Fortress Europe": Migration and Border Control in Southern Spain and Eastern Poland", *Working Papers, 126. The Center for Comparative Immigration Studies University of California*, San Diego.

- Andersson, Ruben (2016): "Hardwiring the frontier? The politics of security technology in Europe's "fight against illegal migration", *Security Dialogue*, 47, 1, pp. 22–39.
- Arias, Guillermo y otros (2017): "Los muros del mundo: 21 fronteras históricas", *El País*, disponible en https://elpais.com/elpais/2017/02/27/album/1488207932_438823.html#foto_gal_2 Data de consulta el 13 de juny de 2021.
- Blasco de Avellaneda, Jesús (2013): "12 kilómetros de alambre, cuchillas y mallas para contener el sueño europeo", *eldiario.es*, disponible en https://www.eldiario.es/desalambre/Inmigracion-inmigrantes-valla-Melilla-Marruecos-saltos_0_194580660.html Data de consulta 15 de juny de 2021.
- Economist, the (2015): "Boundary walls and fences worldwide", disponible en infographics.economist.com/2015/fences/ Data de consulta 15 de juny de 2021.
- Efe (2016): "Mueren tres subsaharianos en un nuevo asalto a la valla ceutí", *Huffpost*, disponible en https://www.huffingtonpost.es/2016/01/04/salto-valla-ceuta_n_8911348.html?utm_hp_ref=es-valla-melilla Data de consulta 13 de juny de 2021
- Ferrer-Gallardo, Xavier (2011): "Territorial (dis)continuity dynamics between ceuta and morocco: Conflictual fortification vis-à-vis co-operative interaction at the EU border in Africa", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102(1), pp. 24–38.
- Heyman, Josiah (2012): "Capitalism and US policy at the Mexican border", *Dialectical Anthropology*, 36, 3, pp. 263–277.
- Instituto Nacional de Estadística (2021): "Cifras oficiales de población resultantes de la revisión del Padrón municipal a 1 de enero" disponible en <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=2852&L=0> Data de consulta 16 de setembre de 2021.
- Lancho, Lourdes (2017): "España modelo en control de fronteras", *Cadena SER*, disponible en http://cadenaser.com/programa/2017/05/26/a_vivir_que_son_dos_dias/1495811780_650799.html Data de consulta 17 de maig de 2018.
- Nail, Thomas (2019): "Kinopolitics: Borders in Motion", *Posthuman Ecologies: Complexity and Process after Deleuze*, pp. 183–203.
- Pallister-Wilkins, Polly (2017): "The tensions of the Ceuta and Melilla border Fences", en: Gaibazzi y otros., *EurAfrican Borders and Migration Management*. Amsterdam: Palgrave Macmillian, pp 63–81.
- Registro Central de Personal (2021): "Boletín Estadístico del Personal al Servicio de las Administraciones Públicas", disponible en https://www.mptfp.gob.es/dam/es/portal/funcionpublica/funcion-publica/rcp/boletin/Boletines/200701_Boletin_julio_2021.pdf Data de consulta 17 de setembre de 2021.
- Saddiki, Said (2017): *World of Walls: The Structure, Roles and Effectiveness of Separation Barriers*. Cambridge. Open Book Publishers.

EL MILITARISME A LES UNIVERSITATS

- Ministerio de Defensa (2021a): "Portal de Cultura de la Defensa", disponible en: <https://www.defensa.gob.es/portaldecultura/> Data de consulta 20 de agost de 2021.
- _____ (2021b): "Convenios impulsados por SAPROMIL", disponible en: <https://www.defensa.gob.es/sapromil/convenios/> Data de consulta 15 de agost de 2021.

- Portal de Transparencia (2021): "Convenios y encomiendas", disponible en: <https://transparencia.gob.es/servicios-buscador/buscar.htm?categoria=convenios&categoriasPadre=conconvsub&ente=E00003301&lang=es&historico=false&pag=2&filtrosDesplegados=false> Data de consulta 15 de agosto de 2021.
- Rois Alonso, Juan (2021): "Universidades colaboradoras del militarismo: La inmensa mayoría", disponible en: <https://www.grupotortuga.com/Universidades-colaboradoras-del> Data de consulta 13 de agosto de 2021.
- _____ (2018): *Manual para entender el militarismo*, disponible en: <https://www.grupotortuga.com/IMG/pdf/451754227-manual-para-entender-el-militarismo-y-lucharpor-la-desmilitarizacion.pdf> Data de consulta 15 de agosto de 2021.

MILITARS EN LES FIRES EDUCATIVES

- Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado (2020): "Ley Orgánica 3/2020, de 29 de diciembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación", disponible en: <https://www.boe.es/eli/es/lo/2020/12/29/3> Data de consulta 5 de setembre de 2021.
- Desmilitaritzem l'Educació (2021): "Campanya de Centres Educatius Objectors", disponible en: <http://desmilitaritzem.blog.pangea.org/2021/01/23/campanya-de-centres-educatius-objectors/> Data de consulta 5 de setembre de 2021.
- Escola Cultura de Pau (2021): "Alerta! 2021!", disponible en: <https://escolapau.uab.cat/publicaciones/alerta-informe-sobre-conflictos-derechos-humanos-y-construccion-de-paz/> Data de consulta 5 de setembre de 2021.
- Lafede.cat (2016): "El Parlament aprova una moció històrica pel moviment per la pau", disponible en: <https://www.lafede.cat/ca/el-parlament-aprova-una-mocio-historica-pel-moviment-per-la-pau/> Data de consulta 8 de setembre de 2021.
- Ministerio de Defensa (2015): "Defensa y Educación mejorarán el conocimiento de la seguridad y la defensa en los centros educativos", disponible en: <https://www.defensa.gob.es/gabinete/notasPrensa/2015/12/DGC-151102-acuerdo-educacion-.html> Data de consulta 5 de setembre de 2021.

RODA DE VIOLÈNCIA I MILITARITZACIÓ A LES XARXES SOCIALS

- Balestrini Mara (2021): "Por una gobernanza ciudadana de los datos", disponible en: <https://elpais.com/opinion/2021-08-08/por-una-gobernanza-ciudadana-de-los-datos.html> Data de consulta 2 de setembre de 2021.
- ICIP (2020): "Convivencia y polarización en Cataluña", disponible en: https://www.icip.cat/wp-content/uploads/2020/11/EnquestaICIP2020_Convivencia_Polaritzacio.pdf Data de consulta 3 de setembre de 2021.
- Kleinman, Zoe (2018): "Fake news 'travels faster', study finds", *BBC*, disponible en: <https://www.bbc.com/news/technology-43344256> Data de consulta 3 de setembre de 2021.
- Orłowski, Jeff (2020): "The Social Dilemma", Estados Unidos, Argent Pictures, Exposure Labs, The Space Program.
- Statista (2021a): "Global digital population as of January 2021", disponible en <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> Data de consulta 5 de setembre de 2021.

- _____ (2021b): "Number of global social network users 2017-2025 ", disponible en: <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/> Data de consulta 3 de setembre de 2021.
- UNESCO (2021): "Elaboración de una Recomendación sobre la Ética de la Inteligencia Artificial", disponible en: <https://es.unesco.org/artificial-intelligence/ethics> Data de consulta 2 de setembre de 2021.
- Vara Miguel, Alfonso (2021): "Infodemia y covid: gran preocupación social por los bulos de origen político", *Digital News Report España 2021*, disponible en: <https://www.digitalnewsreport.es/category/2021/> Data de consulta 3 de setembre de 2021.
- Zuboff, Shoshana (2020): *La era del capitalismo de la vigilancia*. Paidós.

LA MILITARITZACIÓ D'ANDALUSIA

- Delàs d'Estudis per la Pau (2021): Base de datos del Ciclo Económico Militar, disponible en: <http://database.centredelas.org/fuerzas-armadas-espanolas/?lang=es> Data de consulta 8 de novembre de 2021.
- Ministerio de Defensa (2021): "Defensa, Córdoba y la Junta de Andalucía firman el protocolo y convenio de la base logística del Ejército de Tierra", *Ministerio de Defensa*, disponible en: <https://www.defensa.gob.es/gabinete/notasPrensa/2021/09/DGC-20210917-firma-base-logistica-cordoba.html> Data de consulta 8 de novembre de 2021.
- Ministerio de Defensa del Reino Unido (n.d): "Overseas Territories The Ministry of Defence's Contribution", *Directorate-General Security Policy*, disponible en: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/27626/overseas_territories.pdf Data de consulta 8 de novembre de 2021.
- Naval Station Rota Public Affairs Office (n.d): "Welcome to U.S. Naval Station Rota, Spain", *Public Affairs*, disponible en: <https://www.cnic.navy.mil/content/dam/cnic/cnreura/swa/NS%20Rota/WAP2019%20V3.pdf> Data de consulta 8 de novembre de 2021.

EDUCACIÓ, PORTS I ENTORN NATURAL MILITARITZATS AL PAÍS VALENCIÀ

- Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado (2021): "Resolución 420/38020/2021, de 1 de febrero, de la Secretaría General Técnica, por la que se publica el Convenio con la Universidad de Valencia, para la realización de actividades docentes, de investigación, de cooperación al desarrollo y de cualquier otro ámbito de interés mutuo.", disponible en: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-1903 Data de consulta 20 de setembre de 2021.
- _____ (2018): "Resolución 420/38267/2018, de 18 de octubre, de la Secretaría General Técnica, por la que se publica el Convenio con el Centro de Formación OASI y la Universidad de Alicante, para la realización de actividades para el desarrollo de un sistema integral de ayuda para la formación de habilidades y aptitudes en el ámbito de la seguridad y defensa militar y policial.", disponible en: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2018-15120 Data de consulta 20 de setembre de 2021.
- _____ (2014): "Resolución 420/38018/2014, de 28 de enero, de la Secretaría General Técnica, por la que se publica el Convenio de colaboración con la Universitat Politècnica de Valencia, para la realización de prácticas tuteladas en unidades del Ejército del Aire por alumnos de la Escuela Técnica Superior de Ingeniería del Diseño.", disponible en: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2014-1391 Data de consulta 20 de setembre de 2021.

- Ejército de Tierra (2015a): "Cuatro colegios de Bétera visitan el Estado Mayor Internacional del Cuartel General Terrestre de Alta Disponibilidad", *Ministerio de Defensa*, disponible en: https://ejercito.defensa.gob.es/unidades/Valencia/emincgtad/Noticias/2015/Visita_Colegios.html Data de consulta 20 de setembre de 2021.
- _____ (2015b): "Visita de Colegios al Cuartel General de la OTAN en Bétera (Valencia)", *Ejército de Tierra*, disponible en: <https://www.youtube.com/watch?v=WsMe635BzBI> Data de consulta 23 de setembre de 2021.
- Levante (2009): "Una maestra de Almenara evita que su clase participe en una actividad militar", disponible en: <https://www.levante-emv.com/castello/2019/04/11/maestra-almenara-evita-clase-participe-13955727.html> Data de consulta 22 de setembre de 2021.
- Ministerio de Defensa (2009): "El colegio público Segaria de El Vergel (Alicante) visita el Batallón III", *Noticias UME*, disponible en: https://ume.defensa.gob.es/ca/gl/noticias/2009/02/Noticias/2009_02_13.html Data de consulta 20 de setembre 2021.
- Romero, Sara (2021): "Dèsset anys de lluita per la desmilitarització de la serra d'Aitana", *La Directa*, disponible en: <https://directa.cat/desset-anys-de-lluita-per-la-desmilitaritzacio-de-la-serra-daitana/> Data de consulta 21 de setembre de 2021.
- Universitat de Valencia (2020): "Convenio entre el Ministerio de Defensa y la Universitat de Valencia para la realización de prácticas externas en el Centro de Historia y Cultura Militar Centro (Valencia)", *Universitat de Valencia*, disponible en: <https://www.uv.es/sgeneral/convenis/2020-26sp.pdf> Data de consulta 22 de setembre de 2021.

INFORME Núm. 40

Custodiar la fortalesa. El paper de FRONTEX en la militarització i securització dels fluxos migratoris en la Unió Europea

Ainhoa Ruiz Benedicto
Novembre de 2019

INFORME Núm. 41

Aculturació i purplewashing a l'exèrcit espanyol. Un estudi sobre les dones símbol

Maria de Lluc Bagur, Elisenda Ribes
Desembre de 2019

INFORME Núm. 42

La indústria militar i de seguretat de fronteres a Catalunya

Nora Miralles, Pere Ortega
Gener de 2020

INFORME Núm. 43

Crítica a la razón del presupuesto militar (años 2019 y 2020). Pese a la crisis del Covid-19, prosigue el desatino armamentista

Pere Ortega
Maig de 2020

INFORME Núm. 44

Oriente Medio y Asia, mercados lucrativos para las armas españolas. Análisis del comercio de armas 2018 y 2019

Tica Font, Eduardo Melero, Edgard Vega
Juny de 2020

INFORME Núm. 45

Asseguradores i fons de pensions que financen empreses d'armes. Actualització de la Banca Armada a Espanya 2020

Jordi Calvo, Eduardo Aragón
Septembre de 2020

INFORME Núm. 46

Món emmurallat. Cap a l'apartheid global

Ainhoa Ruiz Benedicto, Mark Akkerman, Pere Brunet
Novembre de 2020

INFORME Núm. 47

Militarisme i crisi ambiental. Una reflexió necessària

Coordinació: Chloé Meulewaeter, Pere Brunet
Autoria: Gemma Amorós, Xavier Bohigas, Teresa de Fortuny Anna Montull, Albert Orta Mascaró, Pere Ortega, Ainhoa Ruiz Benedicto, Quique Sánchez Ochoa
Gener de 2021

INFORME Núm. 48

Finançament de les armes de la guerra del Iemen. Anàlisi del finançament de les empreses d'armes que han exportat a aràbia saudita I emirats àrabs units · 2015-2019

Autoria: Gemma Amorós, Eduardo Aragón, Jordi Calvo, Andrea Farrés, Sara G. Verdú, Edgard Vega
Març de 2021

INFORME Núm. 49

Crisi climàtica, Forces Armades i pau mediambiental

Autoria: Pere Brunet, Chloé Meulewaeter, Pere Ortega
Septembre de 2021

INFORME Núm. 50

La despesa militar real de l'Estat espanyol per a 2022. Les inversions en armes disparen el pressupost de defensa en plena pandèmia

Autoria: Pere Ortega, Xavier Bohigas, Quique Sánchez
Desembre de 2021

Amb el suport de:

